

SOBOTNA PRILOGA

PAPIR, TRDEN KOT SKALA

D

a ne bo več nobenih zmot – ko gre za načela, bodite trdni kot skala, ko gre za okus, pa lahko plavate s tokom...

S parafrazo te znane misli se pravzaprav lahko začne predstavitev Temeljne listine Slovenije 1989. Je to dokument za bližnjo ali za daljno prihodnost? Bo to dokument naše skupne volje, kot je v včerajšnjem pozivu k podpisu Listine želel Jože Smole, in dokaz, da Slovenija resno misli s tem, kar počenja? Temeljna listina ni samo dokument, porojen zaradi nemirnega jugoslovanskega političnega podnebnja, čeprav je seveda tudi to. Bržkone je v prvi vrsti poskus odgovora na vsakršne izzive od vseh strani načete države in sistema. In kakršenkoli je že ponujen odgovor, vendarle v precejšnji meri pomeni deblo, kakdo dvomov in ugiibanj, ali bo Slovenija pri nekaterih stališčih vztrajala ali ne. To je važno sporočilo predlagane Temeljne listine. Glede na to, kako bo potekalo njeno podpisovanje, kako jo bodo sprejemali državljani Slovenije in kako se bodo do nje opredeljevali zveze, organizacije in skupine, je torej že dokument slovenske politične in narodove zgodovine. In kaj storiti, da listina ne bo ostala samo papir, trden kot skala?

Tacenski govor Milana Kučana in Listina sta dovolj jasen in zaokrožen manifest vsaj minimalnega soglasja pluralne slovenske politične družbe – kajti zdaj je čas slovesa od stereotipne delitve na uradno politiko in alternativo – o tem, kako si politični somišljeniki nadstrankarsko zamišljajo nadaljevanje politične pomladi in Sloveniji in Jugoslaviji. Vrednote in politični, to je civilizacijski cilj, ki jih izraža kratko manifestno besedilo, razodevajo nekaj več kot samo pragmatičen pogled, kako naj bi človek kot posameznik in narod kot celota živela od danes naprej. Listina ni nacionalni program, to je deloma konkretiziran program demokratičnega razvoja in prenevanja političnega sistema, program slovenskega političnega prepričanja o demokraciji, je preambula za novo slovensko ustavo. Njena moč in demokratična vrednost pa najbrž tudi vseobča sprejemljivost je prav v tem, da se sestavljajo Listine, to so predstavnik SZDL, ZKS, mladine, borcev, Zelenih, Skupine 88 in Kluba 89, sindikatov, Bavconovega Sveta, Bavčarjevega Odbora, Kmečke zveze, skupine Pravičnost in mir, slovenskega pododbora za Helsinško listino in drugi iz več kot dvajset zvez, gibanj, društev in skupin, niso pustili ujeti v past pritlehne populizma in pretirane naglasjanja nacionalnega na račun posameznika.

Na račun državljanske suverenosti in njegove svobode torej.

Dokument išče plebiscitno podporo. Kajti dokler je ne dobi, ostane samo papir, samo kabinetni manifest. Računa na podpis več kot polovice državljanov Slovenije. Vrhovi političnih organizacij in zvez, čeprav ne vseh, se tako odločajo za vseljidski referendum o temeljnih političnih ciljih, za katere naj bi se legalno tolkli vsi, ki so oblast. del oblasti ali pa to oblast nadzirajo. Če je tako, da dokument pluralistične politične koalicije pričakuje vseljidsko podporo in s tem najbolj zlahko legitimot, je umljivo, da pobuja premislek in tudi dvome. Temeljni listini sta se doslej odrekla Slovenska demokratična zveza in socialdemokrati.

Zakaj sploh tak dokument in zakaj prav v tem trenutku? Kaj naj pomeni posamezniku, da ga ne bo sprejemal kot morebitni politični maneuver, in kaj lahko pomeni politiki, ki v zadnjem času na veliko opleta z besedami o demokraciji in prenovi? Kadar je beseda o politiki, je pri tem mišljen ves slovenski demokratični lok, od partije na oblasti pa do Zelenih.

Vsebinsko manifesta določajo trije pojmi: demokracija, narod, ustavnost in zakonitost. Razgrnjeni vsak zase in umešeni v družbeni in politični prostor Slovenije in Jugoslavije izražajo univerzalne vrednote človeštva. Povsem mogoče je, da bo zaradi njih kdo dobil čir na političnem in duhovnem zelodu. Najbrž bo tej skali civilizacijskih vrednot s samoupravnim socializmom vred tu in tam nalepljena etiketa, češ da spet prihajajo iz moje dežele ali, te pa bodo iz domačih logov, da so pobarvane s starimi ideološkimi barvami. Tisti, ki jim gre na živce moja dežela, bodo jezni, ker prihaja Listina od tam, ker se bolj ozirajo proti Zahodu kot Vzhodu. Od tam, kjer se tako radi bohotijo razni preživeti regionalizmi, različne separatistične ambicije in zadržan nacionalizem. In od tam, kjer so doma samovsestna evropeizacija, samozadostnost in strankarski pluralizem, kjer so si izmislili primer četverice in kjer si partijski reformisti nočejo odvzeti pravice, da sestopijo v demokratični politični prostor vse bolj kot enaki med enakimi. Listina bo najbrž za nekatere problematična že zato, ker je nastala v deželi, ki ji kot naglavni greh pripisujejo posamične napade na JLA, s čimer je najbolj nedvoumno dokazano, da želijo prav tu razbiti Jugoslavijo in da se v njej kot slez razrašča kontra-

revolucija. Toda tudi Jugoslavija ni idejno enobarvna. Ni popisana samo z dogmatizmom, revolucionarnim etatizmom in romantičnim jugoslovanstvom. Ni samo primitivni balkanizem, kakor tudi Slovenija ne more biti sama sebi merilo demokracije.

Saj tudi slovensko politično življenje kot različne ideje. Od naivnih in zabavnih, provokativnih, do skrajno radikalnih, protikomunističnih, tudi protijugoslovanskih in šovinističnih, do premissljenih in realnih, kakršne ponuja Listina, in do takih, kakršne je ponudil Milan Kučan v zvezi z obletnico francoske revolucije. Povsem naraven izraz slovenskega političnega pluralizma je tudi Majniška deklaracija. S priznavanjem pluralnega političnega prostora in z demokratično prakso, ki jo doživljamo, postajajo razvidne vsakršne ideje, in tega ne bo manj, ampak zagotovo več. Na trgu idej bodo zmagovale tiste, ki bodo najbolj prepričljive, najbolj programske in najmanj zapletenske. Navsezadnje, tudi razprava o separatizmu je povsem legitimna, saj je to govor o domovini, o domovini macedonci ali materi, toda o domovini. Kajti niti razmišljanja o domovini in o človekovem ali narodovem počutju v njej niti o samoupravnem socializmu kot ideologiji ali civilizacijski pridobitvi niso za zmeraj končana. Vsaka generacija si bo vzela pravico do nje lastne skupne volje, zato da si ureja življenje po svoji ideji in duhovni naturi. Pri tem kajpak ne mislim samo na rodove v Sloveniji. Pluralni politični prostor z idejno, ideološko in programsko barvitostjo bo zmeraj kakor nečista reka, v kateri je šele treba ujeti tisto, kar lahko v njej ekološko prevlada kot nova, višja vrednota.

Frontni dokument pluralnega soglasja, ki razglasa vrednotni sistem, na katerem naj bi temeljila prenova političnega sistema in družbe, pravzaprav polemizira in ne polemizira z nesomisljeniki, je pač eden od možnih programov političnega razvoja. Naravnost pove, kolikor je v takem dokumentu to mogoče, kako bi si državljani Slovenije želeli urediti prihodnost po civilizacijski meri, ne po včerajšnji jugoslovanski in ne po današnji kitajski, pač pa, z vsem tveganjem, po taki, kakršna je Jugoslaviji še neznan. Najbolj izrazita volja je, zavedajoč se, da je čas nepovratna črta, čimprej prestopiti iz monističnega enostrankarskega sistema v demokratično pluralno družbo. Modrost, ki je aktualna, pravi, da kdor se ni ogrel pri vzhajajočem soncu, se bo

zaman nastavljal zahajajočemu. Dejstva so ta trenutek dovolj zagovorna. Na primer – ko maj je ZK Slovenije napovedala, kakšna pravila igre lahko sprejme v zvezni partiji in kakšnih ne, že je bila razglasa za »partijsko desnico«. In komaj je bila v jugoslovanski politični prostor poslana zamisel o »asimetrični federaciji«, so se že zvišali toni kritik na račun slovenskega razbijanja Jugoslavije. Tudi Listini se bo lahko to počitalo, ko bo zlorabljen v nenačelnih političnih spopadih. Drugače bo, če bo predmet resne politične analize ne glede na pripombe in kritike, ki jih je lahko deležna zaradi svoje svobodomiselnosti in demokratičnosti ali pa preprosto zato, ker se z njo ne bo vsakdo strinjal.

Teško pa je sprejeti tezo, da se v Jugoslaviji spopadeta dva nacionalna programa, srbski in slovenski. Listina to zanika, kajti zavzema se za suverenost človeka, naroda in države. Njeno pojmovanje demokracije in svobode ni zoženo le na narod. Integritete slovenskega političnega prostora ne istoveti z nacionalno homogenizacijo, pač pa išče podporo državljanov Slovenije za politični program. Ideja o nekakšni kolektivni identiteti, ki je bila značilnost real-socializma in je posameznika podredila višjim družbenim interesom ali interesom politike, v Listini ni našla prostora. To pomeni, da se je dokument odrekel homogenizaciji na razredni ali nacionalni podlagi. Saj se dobro ve, kam lahko pripeljejo gesla o diktaturi proletariata in kam pelje pretirani nacionalni zanos – kako kratek korak je od nacionalizma do šovinizma. Slovenci bodo morali na primer prav v odnosu do neavtohtonega prebivalstva dokazati, da ni mogoče leporečiti o nacionalni suverenosti, če se ob tem pozablja na pravice in svoboščine državljanov, na njegovo suverenost, ne glede na njegovo nacionalno ali versko pripadnost.

Iz Listine torej veje ideologija nove demokracije, ideologija, ki je edino sprejemljiva, zato je bilo mogoče doseči soglasje med različno mislečimi sestavljalci. Delnih interesov posameznih skupin in zvez v dokumentu ni. To je znak, da slovensko politično okolje zmore v temeljnem in bistvenem razmišljati »nadstrankarsko«, enotno, ko gre za skupno voljo ljudi in naroda, ko gre za suverenost države. Škoda pa je, da so sestavljali Listine program političnega razvoja in suverenosti slovenske države premalo povezali z njeno ekonomsko vitalnostjo, z gospodarsko preobrazbo. Kajti svoboda je zmeraj šele možnost, da

si boljši – a ne le v politiki, kajti politika, ki ni podprta z ekonomsko močjo, se prej ali slej znajde v takih ali drugačnih težavah.

Spraševanje o razlogih in političnih motivih za Temeljno listino Slovenije 1989 ni predvsem spraševanje o vzrokih za občutek nacionalne ogroženosti, čeprav je to del jugoslovanske resničnosti. Toda če je njen namen še višji in politično globlji, če naj bi bila referendumsko sprejet adut v rokav za nelahke bližnje politične spopade, potem je tudi treba vedeti, da so besede o demokraciji človeka in naroda, o demokratični in nedemokratični državi, o suverenosti državljanov, naroda in države in kar je še takih prijetno zvencužih zvez na konkurenčnem političnem trgu, lahko pokvarljivo blago. Se posebej tedaj, če je njihov mik le na papirju. Vse, kar je metafora za slovensko politično pomlad, od svobodnih volitev in političnega pluralizma do drugačne Jugoslavije, bo zgubljalo optimistični nabor, če se ne bi zdaj na primer steklo v besedilo nove slovenske ustave ali pa v gospodarske zakone in v pisanje partijskih dokumentov za izredni zvezni kongres. Pozneje je seveda na vrsti pisanje jugoslovanske ustave, toda to pisanje bo odvisno od zdajšnjih mesecev razpleta.

Če se bo zlasti v pisanju jugoslovanske ustave razpozal duh Listine, ne bo pomembno vprašanje, ali ta kos papirja zdaj ponuja več, kot bi lahko pred meseci, in ali tudi pomeni več, kot bi lahko tedaj, ko se še ni povsem določeno reklo, ali po Jugoslaviji razsajajo nesporazumi ali hude in velike, težko odpravljive razlike. Dokument za novo demokracijo oziroma dokument o skupni volji državljanzov Slovenije je bil sestavljen v trenutku, ko se dokončno slutilo ali pa so celo že otipljive razmejitve med tistim, kar je, in med tistim, kar ne more biti interes in jutrišnja prihodnost Slovenije – tudi za ceno ostrih političnih nesporazumov ne. Zato je Listina v teh mesecih razpleta in prehodnega reformskega obdobja dobrodošla, tudi zato, ker lahko potrdi soglasje med pluralističnim političnim vodstvom in ljudmi. Če bo dobila večinsko podporo, bo tedaj izredno močno zavezovala politiko, tisto, ki je na oblasti, in tisto, ki hoče biti oblast. Ničte namreč ne bo mogoče ostati gluhi za državljansko in narodovo voljo – in v tem je lahko daljnosežna ost Temeljne listine 1989 kot dokumenta slovenske pluralistične misli.

Jože Volfand

TEMA TEDNA: VOLITVE 1990

DELEGATSKI SISTEM JE POGOREL

V saj malo si je mogoče oddahniti ob razmišljanjih, ki bodo skoraj zagotovo uveljavljena, namreč, da bomo imeli prihodnje leto volitve dvakrat...

glede na število prebivalcev, na katerem bi se s tajnim glasovanjem izrekli o že predlaganih kandidatih in jih na odprto listo ne vrstili...

Soglasna zahteva javne razprave so neposredne, tajne in svobodne volitve. Od tu naprej popolne ubranosti ni več. Časa za usklajevanje je ostalo bore malo, zato tudi ni nobenih možnosti...

novih zvez (zakon o društvih, ki zanje velja zdaj, je preozek). Ko bi tak zakon imeli, bi v predhodnem glasovanju najprej izmerili politično moč starih in novih političnih subjektov...

Kadrovsko kuhinje ob predlaganju možnih kandidatov so se sicer v dokajšnji meri umaknile že iz dosedanjih, zlastih združevanje v predsedstvo republike in države, v bodoče pa, kot je mogoče razbrati iz dosedanjega razpravljanja o novostih, omejitve pri predlaganju kandidatov skoraj ne bo.

Občinska kandidacijska konferenca naj bi bila sestavljena iz delegatov krajevnih zborov volilcev. Kandidatno listo bi določala na podlagi istega, kar bi pripravila občinska volilna komisija (seštevke zborov na temeljnih ravneh), torej določila le vrstni red na kandidati...

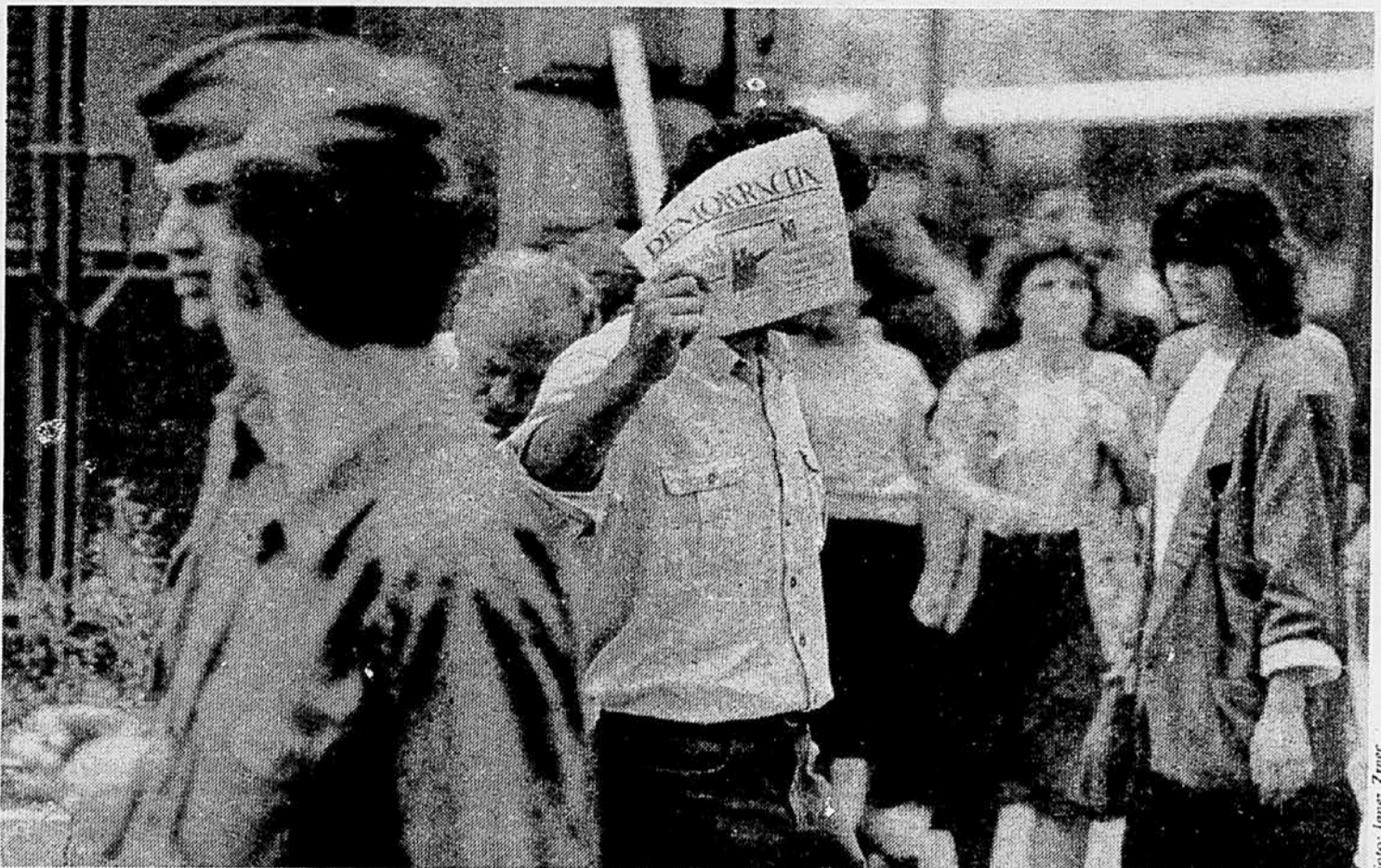

Foto: Janja Zmaj

Kandidacijski postopki so vsaj za zdaj še zaviti v tančice. Socialistična zveza, potem pa še sindikat, sta se doslej izjasnila, da v teh postopkih nečeta več biti izvajalec, pa tudi ne krivec za selekcijo.

Ponekod so se v ustavni razpravi izrekli, da bi namesto glasovanja na kandidacijskih konferencah opravili kar predhodne volitve (morda po zgledu volitev za člana državnega predsedstva) za določitev kandidatov, a zdi se, da je tak predlog predvsem iz tehničnih vzrokov vsaj za zdaj neizvedljiv.

Kaže pa, da bodo tako predhodno izrekanje oziroma nekakšne predvolitve uveljavljene za družbenopolitične zbornice. To so v dosedanjih razpravah nasploh povzročali največ polemik in težav. Dilem je namreč več. Marsikomu je za nagibajo k temu, da teh zborov sploh ne potrebujemo več, toda vlak za njihovo ukinitve je vsaj za zdaj zamujen, saj jih zvezna ustava zelo jasno predpisuje.

Kandidiranje naj bi torej, če bodo te opredeljene uzakonjene, v bodoče od temeljev navzgor potekale približno takote: v krajevni skupnosti naj bi predsednik skupščine ali predsednik krajevne konference sklical zbor volilcev (predvidena je minimalna udeležba

Prva zahteva za spremembo volilnega sistema se nanaša na rehabilitacijo neposrednih volitev. Med ljudmi prevladuje splošno pričakovanje in zahteva po neposrednih, demokratičnih volitvah. To je razumljiva posledica nezadovoljstva s sedanjim sistemom posrednih volitev, ki jih je prinesel delegatski sistem.

Druga zahteva po demokratizaciji volilnega sistema zadeva volitve in s tem tudi obstoj družbenopolitičnih zborov v občinskih skupščinah in v republiški skupščini. Družbenopolitični zbori temeljijo namreč na nekakšni volilni pravici, kajti pravico, da so izvoljeni vanje, imajo samo člani petih družbenopolitičnih organizacij (zveze komunistov, SZDL, zveze sindikatov, ZSMS in zveze borcev).

Ideja neposrednih, demokratičnih volitev bo na občinski in republiški ravni po vsej verjetnosti privedla do enodome skupščine. Stevilni so predlogi, da bi že sedaj z amandmaji k republiški ustavi v občinah uvedli enodome skupščine, čeprav je z zvezno ustavo predpisana trodomna skupščina. V zvezi skupščini je upravičeno imeti dvodomno skupščino zaradi federativne ureditve, vendar ni smiselne podlage za paritetno sestavo obeh domov, ampak bi moral biti dom državljanov sestavljen po proporcionalnem načelu glede na število prebivalstva, dom držav (federalnih entot) pa po paritetnem načelu (ne glede na število prebivalstva po posameznih federalnih entotah).

Nekaj časa je prevladovala ideja, da bi družbenopolitični zbor moral preračati v splošni politični zbor in bi v njem vsi državljani imeli pasivno volilno pravico (ta predlog je podpisal tudi Zbor za ustavo). Pozneje se je pokazalo, da bi radikalna sprememba družbenopolitičnega zbora utegnila sprožiti težave, ker bi v postopku ocenitve ustavnosti pred ustavnim sodiščem Jugoslavije lahko prišlo do razveljavitve republiške volilne zakonodaje. Zato je prišlo do novega predloga, namreč da naj zbor občin (oz. v občini zbor krajevnih skupnosti) ostane splošni zbor, ker glede tega v zvezni ustavi ni nobene ovire. V tem primeru bi družbenopolitični zbor sicer še ostal, vendar bi moral njegove pristojnosti zmanjšati na minimum: drugima dvema zbornoma bi pripravili volitve za naslednjo spomlad, in sicer glede na to da je v zvezni ustavi še vedno predpisan dosedajni delegatski oz. skupščinski sistem. Tu je predvsem dvoje vprašanj v ospredju: kateri od obstoječih zborov skupščine naj postane splošni politični zbor (zbor državljanov) in kako pri volitvah upoštevati uveljavljen politični pluralizem in v volitve vključiti vse nove zveze.

dajal same stališča o določenih vprašanjih, ne bi pa sodeloval kot enakopraven zbor v zakonodajnem postopku.

Novo zveze bi morale imeti možnost, da s svojimi programi in kandidati nastopajo na volitvah in da bodo tudi vključene v »dogovor družbenopolitičnih organizacij« za družbenopolitični zbor.

Glede na priznanje političnega pluralizma bo treba pripraviti poseben zakon o političnih organizacijah, s katerim bi bile vse organizacije (zveze, stranke) postavljene v enakopraven položaj. To pomeni torej odpravo sedanjega monopolnega položaja obstoječih družbenopolitičnih organizacij. Z zakonom se uredi udeležba političnih organizacij na volitvah in financiranje te udeležbe na volitvah.

Tajne volitve so sicer že stara pridobitev. Vendar pa bi morali v volilni zakonodaji strožje in dosledneje zagotoviti dejansko izvedbo tajnih volitev. Na nekaterih volilnih sploh ni kabin, zaves ali drugih ustreznih oblik za zagotovitev tajnega glasovanja. Odstotnost teh oblik je treba izrecno šteti kot razlog za razveljavitev volitev.

Dr. Ivan Kristan: Kako voliti svojega poslanca?

Slabost delegatskega sistema je ta, da se je v njem zgubila neposredna zveza med volilci in delegati v skupščinah (na vseh ravneh: od občine do federacije). Volilci dejansko nimajo neposrednega vpliva na delo delegatov v skupščinah. Zaradi tega prihaja do razhajanja med razpoloženjem volilcev in ravnanjem delegatov v skupščini (svež primer so podpisane izjave Cankarjevega doma proti izrednemu stanju na Kosovem na eni strani in glasovanje delegatov v skupščini na drugi). Se posebej negativno je na povezanost med volilci in delegati vplival institut fleksibilnega (zamenjljivega) delegata.

Neenakost volilno pravico in na njej utemeljen družbenopolitični zbor je treba odpraviti

Trenutno gre v Sloveniji za vprašanje, kako

čakuje prav tako smer ustavnih sprememb političnega sistema. Druga naloga je institucionalizacija oziroma pravna ureditev od vseh političnih subjektov priznanega političnega pluralizma. S kratkim, preglednim, enostavnim in razumljivim zakonom bo potrebno na podlagi spremembe ustave določiti najsplošnejša načela za ustanavljanje, registracijo in delovanje političnih organizacij, se pravi za svobodno politično združevanje občanov. V premislek ponujam nekaj najsplošnejših načel. Vse politične organizacije, združenja in gibanja naj imajo enak pravni položaj, enake pravice in obveznosti na podlagi ustave in zakona. Zakon jim mora zajamčiti polno avtonomijo pri oblikovanju programa, organizacijskih pravil (statut), izbiri imena oziroma naziva (tudi ime stranke) in volitvah organov ter določanju

njihove odgovornosti do članov. Registracija naj se uredi enotno pri krajevno pristojnih rednih sodiščih. Vpis v register na podlagi izpolnjenih konstitutivnih pogojev (minimalno število članov in od njih večinsko in demokratično izvoljeno vodstvo in sprejeta organizacijska pravila ter program, ki ni v nasprotju z ustavo) je podlaga za polnopraven vpis politični prostor. V okviru Jugoslavije bo čimprej potreben dogovor, ali to materijo ureja vsaka republika s svojimi predpisi in ali je s posebnim zveznim zakonom treba urediti status in delovanje tistih političnih organizacij, ki želijo delovati na območju celotne SFRJ. Posebno vprašanje, in tretja aktualna naloga, je oblikovanje nove volilne zakonodaje za volitve v občinske, republiške in zvezne skupščine. Ze ustavna razprava je pokazala, da bodo kot legitimni državljani priznali le tiste volitve, ki bodo pluralistične, neposredne, tajne in pregledne. Soodenimo torej z zahtevo po jasni in kolikor je mogoče enostavni in razumljivi proceduri, tako v fazi postavljanja in verificiranja kandidatov kot samih volitev. Pri tem je interes večine volilcev prav gotovo ta, da si svobodno na poštenih volitvah izvolijo sposobne in zaupanja vredne delegate, ki bodo zaslužili zaupanje s kvaliteto svojih programov (tudi programov svojih političnih organizacij) in ki bodo s svojim ugledom, utemeljenim z rezultati dosedanjega dela, jamčili za realizacijo takih programov. Samo tako izvoljena in s takim ljudmi zasledena skupščina bo imela potrebno zaupanje za nadaljevanje reform, ekonomskih in drugih in za oblikovanje nove ustave. Brez take nujne avtoritete skupščin, ki so najvišji organi oblasti, bo pot iz krize daljša in bolj boleča.

Peter Bekeš: Svobodne in poštene volitve

S Temeljno listino Slovenije 1989 so demokratične politične sile, se pravi družbenopolitične organizacije, družbena gibanja, nekatere nove zveze in druge bolj ali manj vplivne politične skupine, javno sprejele obveznost do skupnih političnih temeljev, ki jih bodo spoštovale v procesu demokratičnih reform političnega sistema. To velja tako za dokončan oblikovanje in sprejetje dopolnil k sedaj veljavni ustavi SR Slovenije kot za pripravo kasnejše nove ustave – slovenske in jugoslovanske. S tem smo dobili demokratični ustavni lok in to pravzaprav ni malo. Je javna moralna obveza, ki bo imela toliko večjo moč, kolikor bolj jo bodo državljani s svojimi podpisi podprli.

Vse tri so po svoji vsebini tudi preizkusni kamen, ki bo pokazal trdnost in odločnost predlagateljev in podpisnikov temeljne listine.

Prva naloga so ustavne spremembe. Njihova vsebina bo morala omogočiti uresničitev globokih sprememb, za kakršne se zavzema Temeljna listina. Človekove pravice bo treba uveljaviti kot temelj naše družbene ureditve, politični pluralizem bo treba ustavno pravno postaviti kot temelj politične demokracije in na tej podlagi omogočiti volitve s pravo možnostjo izbiranja med različnimi kandidati, vilne razprave o osnutku ustavnih dopolnil k ustavi SR Slovenije, SJM 89 in druge javnomnenjske raziskave ter zaključna razprava o osnutku ustavnih dopolnil na nedavni seji RK SZDL so pokazale, da velika večina državljanov (tako aktivne manjšine, ki so politično dejavne v posameznih organizacijah in gibanjih, kot pasivna večina) podpira in pri-

čakuje prav tako smer ustavnih sprememb političnega sistema. Druga naloga je institucionalizacija oziroma pravna ureditev od vseh političnih subjektov priznanega političnega pluralizma. S kratkim, preglednim, enostavnim in razumljivim zakonom bo potrebno na podlagi spremembe ustave določiti najsplošnejša načela za ustanavljanje, registracijo in delovanje političnih organizacij, se pravi za svobodno politično združevanje občanov. V premislek ponujam nekaj najsplošnejših načel. Vse politične organizacije, združenja in gibanja naj imajo enak pravni položaj, enake pravice in obveznosti na podlagi ustave in zakona. Zakon jim mora zajamčiti polno avtonomijo pri oblikovanju programa, organizacijskih pravil (statut), izbiri imena oziroma naziva (tudi ime stranke) in volitvah organov ter določanju

titete in tradicije. Slovenska razpoznavnost – od kulture do pokrajine – daje slovenskemu narodu identiteto, tako pač kot vsakemu drugemu. Če je kdaj videti, kot da malikuje slovenstvo, je to zgolj zato, ker smo v političnem položaju, ko je slovenstvo vitalen problem. Ko bo ta situacija odpravljena, slovenstvo v tem smislu zanj ne bo več problem.

PORTRET TEDNA Hubert Požarnik

dr. Huberta Požarnika že od nekdaj nezadržno vlekel v politične tokove. Meni namreč, da so bolni mehanizmi družbe, njene institucije, in prav to po njegovih dolgoletnih psihoterapevtskih izkušnjah patologizira ljudi. Njegov pristop k reševanju bolnih družbenih mehanizmov je prav tak, kot je izbral pri zdravljenju pacientov. Psihoterapevt ne izhaja iz tega, da ve, kaj je za človeka dobro, in tudi Hubert Požarnik kot politik si ne domišlja, da ve, kaj je za ljudi dobro. Psihoterapevt si prizadeva v človeku osvoboditi notranjo oviro, in ko to doseže, naj se vsak sam odloči za svoj model življenja. Na enak način si bo prizadeval delovati v politiki, saj je zanj demokracija

v vzpostavitvi zdravih razmer, v katerih bo ljudem dana možnost izbire.

Novega predsednika Slovenske demokratične zveze in psihoterapevta na Centru za mentalno zdravje v Ljubljani sta od nekdaj zanimali dve stvari in pri 52 letih mu jih je uspelo združiti, čeprav sta na prvi pogled povsem nezdržljivi: politika in prevencija duševnih motenj. Slednje pomeni ustvarjanje takih razmer, ki bodo preprečevale motnje, kot so alkoholizem, narkomanija, depresija, psihosomatске težave... Pravi odgovor na epidemijo duševnih bolezni ni v večjem številu psihoterapevtov in odpiranju novih oddelkov, temveč v delu zunaj ordinacije. Kot politik pa pravo možnost zanj v tem smislu, vsak teoretično, ima. Da politika in doktorat iz psihologije, ki si ga je izbral Hubert Požarnik, lahko hodita z roko v roki, pa govori tudi primer prekonevtrajnega velikega imena iz vrst psihoterapevtov, ki so se angažirali v prid stroki, obenem pa tudi v prid reševanju bolne družbe. In prav bolna družba je temeljni motiv, ki je

Te misli predsednika slovenskih demokratov kažejo v drugačni podobi, kot si jo je sam nadel na kongresu SDZ pred tednom dni in takoj po njem, saj so tedaj njegove izjave izvenlele, kot da si je mogoče izbrati vse – le partije za nobeno ceno ne. In ta je bila po njegovi izjavi izrecno tudi edina organizacija, s katero se demokrati nimajo kaj pogovarjati, dokler... Ultimativna zahteva torej. Psihoza vsesplošnega izstreljevanja puščic je očitno opravila svoje celo pri človeku, ki zna sicer osvoboditi dušo tudi psihozo. V bistvu namreč sploh ne gre za to, da ne bi mogli imeti rad komunistov, saj jih ima v družini in navsezadnje je bil se pred časom to tudi sam. Ideja komunizma se mu ni »izšla« in se mu tudi nikoli v nobeni inacitci ne bo. Prezr, ki ga je zaznati v njegovem opredeljevanju do komunizma in socializma, se pravzaprav nanaša na konkretno obliko izvedbe, ki so popuščile tako družbo v celoti kot posameznika. V načelu pa ni fanatičen sovražnik komunizma kot projekta o preobrazbi sveta, ki je samo eden v množici drugih projektov. Toda če se projekt ne obnese, se je treba na vsak način od njega posloviti. Komunizem namreč po njegovem mnenju ni napaka, ampak je točno to, kar danes je v podobi realosocialističnih družb. Nekatje je bolj, drugod manj totalitarne, toda totalitarne v vsakem primeru je. Toda enako nesprijemljiv je zanj tudi drugi pol – kapitalizem. Ker ni bolna samo naša družba, ampak vse svet, je edina alternativa, ki se na srečo, čeprav prepočasni, rojeva, nova civilizacija in kultura, v kateri naj ne bi živel v blaginji le tako grozljivo majhen del sveta, kot živi danes.

Projekt komunizma ali pa socializma po mnenju Huberta Požarnika vsekakor ni tisti, ki bi ljudi utegnil osrečiti. Kako bi vanj tudi verjel,

ko pa se v ordinaciji srečuje z ljudmi, ki so žrtve tega projekta. Toda leva vizija je bila zanj leta 1968 edina prava pot k prevenciji takšnih in drugačnih motenj. Tedaj je vstopil v ZK z enakim motivom kot danes v Slovensko demokratično zvezo. Čež nekaj let sta se idealizem in vera razblinila in partiji in Marxovim zgodnjim delom, ki so ga navdihovala, je dal slovo. Toda tako kot si sam danes nekoliko očita tednji idealizem, ga danes njemu in programu njegove zveze očita drugi. Partija in njena monopolna pozicija sta sicer danes prav tako kot tedaj neizpodbitno dejstvo, ki pa Huberta Požarnika samo deloma navdaja s skepsko. Ko bi se znebili tega permanentnega nezaupanja partije do novih zvez in zvez do partije in postali partnerji, bi stvari, ki so nam skupne, hitro rešili, je prepričan. Saj sploh ni nujno, pa tudi ni mogoče, da bi imeli na koncu vsi enake poglede na vse reči. In za dialog si bo Hubert Požarnik prizadeval z vsemi močmi, saj ni nikakršne potrebe po prevratih. Pri tem pa ni nepomembno, da je predsednik partije prav Milan Kučan, stja-jen fant, pravi Hubert Požarnik, in ob Stanetu Kavčiču največji povojni slovenski politik. Da Milan Kučan ni posebejše partije ali obratno, je tako znano iz številnih javnomnenjskih raziskav, nikjer pa ni zaznati, da se žoga, ki si jo podajata alternativa in uradna politika, umirja. Hubert Požarnik pa vendarle nakazuje v to smer, saj pravi, da se morata alternativa in ZK zmeriti o temah, ki so ključnega pomena za Slovenijo, se zlasti, ker so pogledi manj takorekoč enomi. Tako Temeljna listina Slovenije 1989 po njegovem mnenju v mnogem govori o tem, kar želi alternativa, pa tudi Majniška deklaracija ni konfrontacija, temveč gre le za različna zorna kota.

Tudi kar zadeva sodelovanje med različnimi organizacijami, je mogoče potegniti nauk iz psihoterapije. Psihoterapevti z bolnikom vselej

sklene nekakšen pakt, natančneje, z njim obravnava preteklost, sedanjost in prihodnost. Preteklost ravno tako pomembna kot sedanjost, kajti če je ne bi psihoterapevt saniral, bi bila latentno v podzavesti. Enak pristop ima Hubert Požarnik tudi v odnosu do partije. Partija bi morala nekatere svoje poteze iz preteklosti imenovati s pravim imenom. Pri tem ji alternativa, ki naj bi bila nekakšen terapevt, lahko pomaga. Vendar pa mora terapevt vedeti, kdaj in na kakšen način bo stvari imenoval s pravim imenom, da bo učinek zdravil. Toda to ne pomeni, da terapevt ni tolerantan do bolnika oziroma SDZ do partije. Hubert Požarnik je vsekakor dober psihoterapevt, priljubljen med bolniki in priznan v strokovnih krogih. Bolna slovenska in jugoslovanska družba je zanj na vsak način večji zalogaj, v podzavesti povprečnega državljanja in oblastnikov pa toliko stvari, ki bi jih bilo treba sanirati, da jim bo predsednik SDZ v svojem enoletnem mandatu težko kos. Sicer pa teh upov niti ne goji, saj si niti najmanj ne misli, da pozna formulo odrešenja. Veliko pa mu bo že pomenilo, če bodo stvari vsaj stekle, kajti med drugim tudi verjame, da ima slovenska politika zvezane roke – ki pa si jih je sama zavezala.

Slovenska suverenost pa je zanj prvi pogoj za uresničitev drugega, ki je obenem tudi eden večjih ciljev: možnosti za svobodno izražanje zamisli in pobud. Nič manj kot ost, naperjena proti ZK, ni tu in tam zbodla v oči tudi njegova zaverovanost v nacionalne okvire, kajpada slovenske. Toda napadna je interpretacija, da mu gre za slovenski ekskluzivizem v odnosu do drugih delov države, saj z enako vneto zagovarja svojskost Slovenije glede vplivov s kateregakoli konca sveta. Prepričan je namreč, da ni mogoče zastopati interesov lastnega naroda, če ne spoštujes njegove iden-

Jožica Grgič

Jugoslovanska skupnost je obremenjena z mnogimi nesporazumi, ni strpnosti in dialoga, iz dneva v dan bolj prevladujejo predsodki, to pa zagotovo onemogoča pravi pogovor. Kaj je po vašem mnenju prispevalo k temu stanju?

Menim, da je na jugoslovanski sceni zavladal pravi »metez«. Na jugoslovanski politični in družbeni sceni vlada iracionalnost, ki ne dovoli resnega pogovora. Prostor je razdeljen, prav tako javnost (vsak ima svoje glasilo) in ljudje, predvsem pa znanstveniki, od katerih bi pričakovali treznost, nekritično in pristransko postajajo navadni ideologi svojih narodov. Jaz jim pravim »nacionologi«, ki vladajo skupaj z nacikrati. To je mogoče v sistemu družbeno-političnih odnosov, kamor je potisnjena demokracija. V takem sistemu nihče ne dvomi o interesu »svojege naroda«. Tako je nacija postala vrhunska kategorija, socializem pa spremljalni program. To se lahko vidi v politiki komunističnih partij pred in med vojno. Takrat so voditelji komunistične partije videli, da ne morejo uresničiti socialističnega projekta (ki jim že na začetku ni bil jasen), se razglasili za nosilce interesov svojih narodov, in to so intinno in dejansko ostali do danes.

To ni dopuščeno samo srbskim komunistom, ki so se po direktivi socialistične internacionalne hoče noče morali dokazovati kot borci proti velikosrbskemu hegemonizmu in buržoaziji. Toda ne glede na vse napake preteklosti so se tudi srbski komunisti v sedanjem položaju federacije vključili v sistem jugoslovanske nacionalne oligarhije. Tako obnašanje zahteva princip konfederalizma in ustave iz leta 1974.

Ali je v tem, kar ste rekli, tudi odgovor na vprašanje, zakaj je danes odprto srbsko nacionalno vprašanje?

Mislím, da je, čeprav so prav na to pozabile mnoge generacije. Lahko bi rekli, da je bolj proti velikosrbskemu hegemonizmu (v predvojni Jugoslaviji se je po mojem mnenju začela prevladati srbske birokracije, ne pa buržoazije, kakor je napisano v partijskem slovarju) pripeljal do sprejetja teorije o velikosrbskem hegemonizmu kot dokončnem dejstvu in resnici brez ugovora. Hočem reči, da je v psihi in zavesti srbskih komunistov prišlo do ponotranjenja tega stereotipa o velikosrbskem hegemonizmu, ki tako kot vsak drug stereotip ni podvržen sumu in preizkušnji. Bila naj bi dokončno potrjena resnica, toda ta »resnica« ni drugača kot predsodek, ki povzroča danes in bo še dolgo povzročal hude probleme v politični skupnosti, ki se imenuje Jugoslavija. Zato dobro vemo, da predsodek težko izbijemo iz glav in duš ljudi, tako z najpravičnejšimi sodišči kot z najmočnejšimi argumenti. Skoda!

Koliko vse to obremenjuje razumevanje srbskega narodnega vprašanja v drugih okoljih, pa tudi v samem srbskem narodu?

Zelo. Prepričan sem da nima prav politična intelektualna ideologija v Sloveniji in Hrvaški, ki misli, da je v zadnjih dveh letih prišlo v Srbiji do šovinističnega gibanja množic. V resnici je to protestno gibanje proti očitni diskriminaciji Srbov na Kosovu. Po odkritju stanja na Kosovu in zaradi želje v Srbiji, da se status quo, določen z ustavo iz leta 1974, spremeni, so se v dnevnem tisku Slovenije in Hrvaške uveljavili nacionalni in politični interesi, ki niso hoteli sprejeti nikakršnega poskusa spreminjanja »razmerja sil«. Zato so se burno odzvali in podprli »kosovsko oligarhijo«, ki so jo imeli za nekakšno zagotovo ohranitveno stanje, vzpostavljeno z ustavo iz leta 1974. Tako se je zgodilo, da ne samo politiki in javno mnenje, ampak tudi intelektualci podpirajo in ohranjajo politični sistem, ki predstavlja zgodovinski, ustavnopravni in pojmovni nesmisel. Godogdi v Srbiji in njenih avtonomnih pokrajinah so v zadnjem času ustvarili napet položaj, ki onemogoča kakršenkoli normalen razplet političnih bojev. Menim, da je bila in je ustava iz leta 1974 glavni vir jugoslovanske krize in da je v njej krivica, in je ni mogoče odstraniti po normalni ustavnopravni poti. Ustava, ki je bila eni republikali ali narodu vsiljena od zgoraj na podlagi dogmatskega klješja o reševanju nacionalnega vprašanja, o »tlačeni in tlačiteljih«, se ni mogla spremeniti drugače, kot se je, ne po ustavnopravni poti, ampak z dejanji.

PETER BEKEŠ, Zveza komunistov Slovenije:

Ideja za deklaracijo je nastala v koordinaciji podpisnic izjave iz Cankarjevega doma z željo, da se enkratna akcija nadaljuje kot proces sodelovanja vseh političnih skupin in kot osnova za razvoj procesa demokracije v Sloveniji. Že na prvo verzijo nisimo imeli bistvenih pripomb in na temeljno listino gledamo kot na redakcijsko bolj izdelano verzijo. Pod vprašaja pa postavljamo smotnost majniške deklaracije. Ravno tako bi lahko zveza komunistov ali kdorkoli izmed udeležencev imel svojo varianto. V njej so nejasno in enostransko formulirani politični nameni glede obstoja Jugoslavije. Mislím, da je treba izhajati iz analize jugoslovanske realnosti in oblikovati stališča za naš položaj v tej in takšni Jugoslaviji, kakršna je. Ne moremo je abstrahirati. Vsak poskus abstrahiranja Jugoslavije je v praksi lahko samo politična avantura.

Kot nekakšna politična platforma demokracije in ustavnega loka je slovenska deklaracija še vedno aktualna in mislim, da je realno možno poiskati stično točko. Praktičen smisel vidim tudi v nadaljevanju koordinacije, in to na treh projektihi: prvi je zakon, ki bi uvedel politično združevanje. Tudi položaj zveze komunistov ni urejen z zakonom. Druga stična točka je zakon o volitvah, ki prav tako zadeva vse, tretja pa je skupno delo pri spreminjanju sedanje slovenske ustave in pisanje nove. Prav tu vidim smisel ustavnega loka.

ANDREJ MAGAJNA, Socialdemokratska zveza Slovenije:

Pojavila se je potreba po jasni opredelitvi našega položaja in odnosa do drugih narodov Jugoslavije. Ker vprašanje suverenosti Slovenije še ni rešeno, je deklaracija še kako potrebna. To vprašanje samo na sebi ne bi bilo pomembno, če Slovenija ne bi izgubljala suverenosti. S tem ko se zavzemamo za suverenost, ščitimo demokracije pridobitve, ki smo jih dosegli v zadnjih letih. Edino majniška deklaracija postavlja ta vprašanja jasno in z načelne pozicije. Vse druge deklaracije še naprej zamegljujejo to bistveno vprašanje. Najbolj je čutili, da je šla v politično akcijo

Jugoslavija je neobstoječa država

SRBSKA »LIBERALNA INTELIGENCA« DR. LJUBOMIR TADIĆ

Vladavina naciokracije bo skupaj z nacionologi še trajala, ker jo je organizacijsko pripravil sam jugoslovanski partijski vrh, ki mu nikakor ni uspelo izvesti socialističnega projekta. Namesto tega nam je navrgel projekt preteklosti, nacija pa je postala vrhunska kategorija. Tako pravi znani beograjski »liberalec« dr. Ljubomir Tadić.

književnikov Srbije in Filozofskega društva Srbije so javno potrdilo razpoloženju srbske kulturne javnosti. Če kdo misli, da so to irelevantni dokazi, potem ne pozna razmer v Srbiji. Veliko je pričevalo o demokraciji razpoloženju v Srbiji, od prvih petijci, ki so bile prav tu napisane, študentskih nemirov, zavzemanja za ukinitve člana 133 do vseh drugih dokazov, ki govornjo o demokraciji srbske javnosti in ljudstva. Danes se mu pristransko dajejo totalitarni pridrevki (nagnjenost k fašizmu in stalinizmu). Analiziral bom našo javno sceno: Rupil, govorec o »slovenski pomladi«, vnaša fantastično pojmovno razliko med zborom in mitingom. Na njihovih zborih se protestira proti stalinistični (srbski) politiki, na mitingih pa se ljudi pošilja v zapor. Skolpe da dopolnjuje Ruplovo misel o razliki med zbori in mitingi, ugotavljajo, da se na mitingih izraža »svobodna množica še nesvobodnih posameznikov«, na zboru pa prihajajo »osvobodjeni posamezniki«. Da bi ne bila slika jugoslovanskega mezeča enostranska, se vracam na svoje območje. V ideološkem »obroču« okoli srbske nacionalne oligarhije je »prekrasna ideološka apologetska dediščina« vseh predhodnih vladajočih garnitur v Srbiji, ki novemu moštvo nudi svoje »stare preverjene duhovne usluge«. To gospodo sem na kulturnem forumu pozimi v Beogradu imenoval zaklete sovražnike svobode in demokracije v Srbiji in Jugoslaviji. Zato je popolnoma razumljivo, da v Sloveniji vzbujajo odpor in strah, ko proti slovenskemu ideološkemu vzorcu (političnega) pluralizma postavljajo stari vzorec ideološkega monizma in tako poskušajo ohraniti socializem v Jugoslaviji. Njihova »neumna ideologija« zelo škoduje Srbiji in srbskemu narodu v domovini in tujini. To je vrsta pro-

pagandistov, ki se ponašajo s svojo neumnostjo. Nič dobrega se ne more pričakovati od ljudi, kot so Ralić, Kržavac in njima podobni gospodje, ki sem jih imenoval na književnem forumu Srbije.

Upam, da bodo razmere v Srbiji in Jugoslaviji skrajšale čas ideološkega delovanja teh gospodov, saj že same govore o njihovi nenaravni vlogi v naši družbi.

»Nemogoče je graditi sodoben ustavnopravni sistem tako, da bi v enem delu države veljal en, v drugih pa čisto drug princip. Samo republikali Srbiji je bil vsiljen status »konfederacije v federaciji«. Zanimivo je, da borec proti unitarizmu niti malo ne moti, da so vse republike razen Srbije organizirane unitaristično, kakor jih tudi ni motilo, da sta avtonomni pokrajini imeli vse pravice, Srbija pa nad svojima »pokrajinama« nobenih.«

Rekli ste, da konfederalizem v Jugoslaviji ne more unitaristično urediti v drugih republikah, zelo pa jih moti kakršnakoli sprememba v republikali Srbiji. Ali imate to, da se ta poskuša organizirati tako kot druge republike, za pravo rešitev?

Ne mislim tako. Sem zagovornik demokratične federacije, to kar pa imamo danes, je slaba in nedodelana konfederacija. Menim, da je konfederacija preživeta zgodovinska oblika ureditve, ki ne obstaja nikjer več v svetu razen nominalno v Švici, toda Švicarska konfederacija je v bistvu dobra federacija z jasno izraženimi in zagotovljenimi skupnimi interesi. Taki skupni interesi pa v jugoslovanski konfederaciji ne morejo biti izraženi, ker je samo začasna tvorba, ki traja le do prvih resnih notranjih spopadov. Ti se pa odvijajo pred našimi očmi, kajne? Jugoslavija je praktično, kot sem že rekel, neobstoječa država.

Pravzaprav govorite o posebni vrsti našega političnega slepila. Kako naj se ga osvobodimo?

Samo z racionalnim sporazumom, ki bi premagal emocijalne in sebične nacionalne interese in izpeljal državo na odprte horizonte civiliziranega demokratičnega političnega življenja. Jugoslovansko je iz našega političnega življenja v bistvu izgnano kot osvovraženi unitarizem ali centralizem, pravzaprav velikosrbski hegemonizem – toda vse to ni jugoslovansko. Jugoslovansko je potrebno že kot nujna demokratična integracija, ki je potrebna tako kot sta potrebna kruh in zrak – mi nismo nobena izjema. Demokratična integracija je možna samo v demokratični federaciji, ki bo spoštovala demokratične pravice vseh narodov brez izjeme, toda ti narodi se morajo brez izjeme, tako kot v vsaki drugi civilizirani državi, odrediti svojim ekscesnim aspiracijam. Brez tega se ne more obdržati jugoslovanska skupnost, za katero pa morajo biti vsi zainteresirani, ne da bi postajali ultimati. Za to potrebujemo razumen sporazum, ne nerazumnih izsiljevanj.

Za vas torej ne obstoji vprašanje, federativna ali konfederativna ureditev jugoslovanske skupnosti. Ste zagovornik demokratične federacije.

Da, sem prepričan zagovornik demokratične federacije, ker samo tako vidim varno politično prihodnost Jugoslavije. Ne le zaradi lastnega prepričanja, ampak na podlagi zgodovinskega izkustva lahko trdim, da je konfederacija arhaična in retrogradna politična ureditev, saj so države zahodne Evrope in ZDA

opustile tako rešitev. V konfederativni ureditvi si ne morem resno predstavljati demokracije. Teza, da bi v republikah in pokrajinah uvedli sistem en državljan – en glas, v Jugoslaviji pa obdržali sedanji sistem dogovarjanja republik in pokrajin, je zgodovinsko in politično nesmisel. Modernega tipa demokracije ni brez priznavanja večinskega principa. Trditve protagonistov konfederacije v Jugoslaviji, da bi uvedba sistema en človek – en glas pomenila majorizacijo večinskega naroda, demantira statistično dejstvo, da ta večinski narod ne tvori več kot 38 odstotkov jugoslovanskih državljanov. Tudi najdoslednejši zagovornik konfederativne ureditve v Evropi Pierre Joseph Prudhon, ki je branil pravice tudi najmanjših enot, si ni mogel zamisliti sistema, v katerem se ne bi spoštovalo načelo en človek – en glas. Obramba proti tako imenovani majorizaciji v sistemih demokratične federacije je lahko vzpostavljen dvojni sistem, v katerem bi en dom, pogojno ga imenujem »svet narodov«, ščitil narodne in druge politične pravice vseh, tudi najmanjših narodov.

Ali bi bili vsi naši nesporazumi, ki izhajajo iz obstoječega političnega sistema in ustave, mogoče premagani ali vsaj nekoliko odstranjeni, če bi resnično obstajal pluralistični politični sistem?

Prepričan sem, da noben demokratičen sistem ne more biti vzpostavljen, če v njem ni institucionalizirana politična opozicija. Ta je zagotovo za politiko z alternativami. Monopol ene politične grupacije, kakorkoli se že imenuje, in kakršnekoli cilje postavlja, ne more preiti v nič drugega kot v politiko brez alternative, politiko nepogrešljivih avtoritet, vse to pa izključuje vsako politično demokracijo. V preambuli jugoslovanske ustave je ZK zagotovljena pravica, da brani ureditev, kar opravičuje vodilno vlogo ZK v tem sistemu. To stališče bi bilo treba v interesu demokracije takoj ukiniti in temeljito spremeniti ustavi in politični sistem, ker je vladavina ZK opravičuje z metafizičnimi razlogi spoznanjih zgodovinskih zakonov, ne pa z racionalnimi razlogi na primer ljudske suverenosti. Zagovorniki monopola ZK najpogosteje navajajo psevdoracionalen argument, da bi večstranski sistem pripeljal do razpada Jugoslavije, ker bi se osnoval na obstoječih narodnih razdelitvah. Dejansko, vracam se na začetek pogovora, je pravzaprav ZK s svojo politiko do nacionalnega vprašanja pripeljala do nasprotij v družbi, posebno pa v sebi sami, tako da imamo danes osem nacionalnih komunističnih partij, ki v politiki najpogosteje druga drugo »iztikajo oči«, popolnoma pa pozabljajo na svoja nekdanja izpričana internacionalistična načela. Na svojih kongresih pojejo internacionalno, delajo pa tako, da »drug druge-

»Razumljivo je, da v Sloveniji vzbujajo strah in odpor, ko nekateri gospodje v Srbiji proti slovenskemu ideološkemu vzorcu političnega pluralizma postavljajo stari vzorec ideološkega monizma in tako skušajo ohraniti socializem v Jugoslaviji. Njihova »neumna ideologija« zelo škoduje Srbiji in srbskemu narodu v domovini in tujini. Nič dobrega ne moremo pričakovati od ljudi, kot so Ralić, Kržavac in njima podobni propagandisti, ki se ponašajo s svojo neumnostjo.«

mu vežejo vrat«. Spominjam se stare Jugoslavije in opominjam na dejstvo, da je bila v boju proti vladajočemu režimu za nekaj časa ustvarjena združena opozicija in da jo je vodil dr. Vlado Maček, vodja HSS. Ne glede na to kaj mislimo danes o tej opoziciji, marš kaj bi ji lahko očitali ali zamerili, nikakor pa ne njenega transnacionalnega delovanja. Opozicije, ki bi danes predstavljala alternativo vsem nacionalnim partikularizmom, ne moremo niti načelno niti praktično zanikati. V taki možnosti delovanja opozicije vidim priložnost za racionalen izhod iz obstoječega iracionalnega mezeča.

Nadežda Gače

ske spremembo razmerja sil. V takem položaju se ni moglo niti govoriti o demokraciji in pravilih, ker ta pravila že od začetka niso bila spoštovana.

Očitno ste prepričani, da sedanji koncept nacionalnega vprašanja ponuja namesto rešitve precej nejasnosti in poraja nesporazume.

Na žalost da. Zgrešeno je bilo, da je nacija v državi s tako tragičnimi predvojnimi in medvojnimi izkušnjami in obremenitvami, kot je Jugoslavija, dobila določujočo mesto v političnem sistemu in postala odločujoč politični subjekt, kar je neizogljivo vodilo k izključevanju državljanov, ali jim odredilo samo stransko vlogo. Razumljivo je torej, da je naciokracija zamenjala demokracijo. V tem vidim osrednji problem našega političnega sistema, če ta sploh še obstoji.

Kako ocenjujete današnje stanje v Srbiji?

V današnjem stanju v Srbiji je veliko različnih možnosti. Srbsko javno mnenje razen delov tiska ni homogeno. To ustreza srbski politični in kulturni tradiciji. Očitane srbski inteligenci, zakaj se ne upira sedanji uradni srbski politiki, ni upravičeno, kar večina srbske inteligence meni, da je zahteva srbske uradne politike po vzpostavljanju državnopravnega položaja srbske državnosti v federaciji popolnoma legitimna. Ko sem govoril o krivici, vgrajeni v jugoslovansko ustavo, sem mislil na dejstvo, da je bil samo republikali Srbiji, ne pa tudi drugim, vsiljen status »konfederacije v federaciji«. Nemogoče je graditi sodoben ustavnopravni sistem tako, da bi v enem delu države veljal en, v drugih pa čisto drug princip. Še toliko bolj, ker narodne manjšine obstajajo tudi v drugih republikah, ne le v Srbiji. Zanimivo je, da borec proti unitarizmu niti malo ne moti, da sta avtonomni pokrajini imeli vse pravice, Srbija pa nad svojima »pokrajinama« nikakršnih. Slika stanja v Srbiji, ki sem jo poskušal opisati, je pogojevala normalen proces politične demokracizacije, za katero je življenjsko zainteresiran najbolj osveščeni del srbskega naroda. Proces demokracizacije je sicer res upočasnen, vendar ga nihče in nikakor ne more zaustaviti. Izjave Odbora za obrambo svobode misli in izražanja, ki mu pripadam, manifest Združenja

Foto: Jure Zmudarič

KOORDINACIJA IN MAJNIŠKA DEKLARACIJA

Strahopetci in državotvorci

Po »zloglasnem« zboru v Cankarjevem domu je nastala

»koordinacija« vseh slovenskih političnih sil. Ti posveti so postali dokaj redni, že od začetka pa je bil govor tudi o potrebi po temeljnem političnem dokumentu, ki bi izrazil večinsko mnenje prebivalstva Slovenije. Rezultat tega so bile kar tri deklaracije: »Slovenska deklaracija«, ob njej »Majniška deklaracija« in na koncu še »Temeljna lista«. O sporu okoli »Majniške deklaracije« in smislu koordinacije se je s posameznimi predstavniki pogovarjal Slavko Sušec.

Mislím, da lahko vsakdo prebere temeljno listino, ki jo bo najbrž SZDL dala v podpisovanje, in jo podpiše, ne glede na to kar je prej podpisal.

GREGOR GOLOBIČ, RK ZSMS:

Po zborovanju v Cankarjevem domu je Jože Smole sklical koordinacijo predvsem zato, da se dogovorimo, da ne bomo organizirali mitingov v Ljubljani, s čimer so takrat gozili Srbi. V resnici je šlo za to, da bi oblast dobila vpogled in nadzor nad dogajanjem na drugi strani. Takrat so potekale diskusije, da bi bil potreben skupen slovenski politični načrt, kar sta predlagala predvsem Bavcar in Rupel. Potlej je Mikeln predlagal takšno deklaracijo, ki je med 1. svetovno vojno bila majniška. Organizirala se je skupina, ki je začela pisati deklaracijo, vzporedno s to je nastala majniška, ki se sedaj podpisuje, za njo pa še temeljna lista. Bil sem za to, da se oblikuje tak tekst, vendar se je od takrat situacija toliko spremenila, da to ni več aktualno. Zdjaj so pomembnejše druge stvari

– spreminjanje ustave, volilni zakon, zakon o političnih organizacijah.

Nobene nisimo podpisali. V fazi podpisovanja je samo majniška, slovenska še ni in je ne bo nihče podpisal, zdaj bo v fazi podpisovanja še temeljna lista. V tem se z majniško deklaracijo ne strinjamo, trdim da se je tudi znotraj Slovenije možno obnašati, kot da smo suvereni in mislim, da smo. Za demokracijo Slovenije ni predpogoj, da doseže suverenost. V tem trenutku se najbolj suvereno obnaša Milošević. Bolj ustreza je temeljna lista, čeprav v tem trenutku ne vemo, ali jo bomo podpisali. Koordinacija praktično ne obstaja, formalno pa tako nikoli ni. Obstaja cel kup institucij, kjer se lahko srečujemo, tako da nima več posebnega pomena.

LOJZE PETERLE, Krščansko socialno gibanje:

Na začetku nisimo bili vabljeni v koordinacijo, predpostavljam pa, da je bil namen deklaracije izraziti enotno voljo ljudi, in s tem

namenom smo se tudi udeležili. Naše gibanje je podpisano in nekako sooblikovalo majniško deklaracijo, ki je v bistvu na jednat način precizirala to voljo. Vprašanje je, kakšno bo tretja verzija. Če bo podobna majniški, ni potrebna, če bo zelo različna od nje, spet ni potrebna, ker volja Slovencev ni diametralno nasprotna majniški. Mislím, da so sedaj bolj kot deklaracija potrebni čisto politični koraki, ki bodo izrazili našo suverenost. Zavzemam se za to, da se ne opredeljujemo direktno do državne skupnosti, v kateri živimo, temveč da opredelimo kategorije, pod katerimi želimo živeti v taki in taki državi.

Mislím, da koordinacija formalno še obstaja, žal pa doslej niso bila sprejeta jasna pravila njenega delovanja. Še vedno ima svoj smisel zaradi vprašanj, ki jim rečemo skupni imenovale Slovenije, in to je trasiranje poti demokracije, priprava volilnega zakona, nove ustave itd. Če koordinacije ne bo, potem je zame znanenost, da ni enotnih in skupnih političnih interesov v Sloveniji. Mislím, da je nesmiselno in nevarno, če ne pride do konzena.

FRANCI BUČAR, Slovenska demokratična zveza:

Deklaracija je nastala v koordinaciji. Prva verzija, ki nam je bila predložena, je tehnično dolgovetna, tako pa ne more biti. Vsebovala je celo vrsto aporizmov, vnaprejšnje prilaganje na socializem, Jugoslavijo. Vnaprejšnje sprejetje, slovenski narod ni imel nikoli možnosti, da se dejansko odloči o svojih vprašanjih in te možnosti mu je treba dati. O najbolj ugodnih vprašanjih je potreben temeljni konsenz, ki pa se ne more sklepati, če niso jasno opredeljena stališča. Če hočemo ta

temelj določiti, moramo ljudi vprašati. To je referendum.

Skupen interes vsekakor obstaja, kadar gre za interese Slovenije, morajo vse stranke nastopati skupaj. Nihče ne more postati predmet manipulacije. Sedanje sodelovanje različnih zvez v SZDL je tipična manipulacija. Zveze so le okras, vsa stališča vnaprejšnje pripravijo v SZDL. Tako sodelovanje me ne zanima, ker nečem biti predmet manipulacije. Že tako sem dovolj.

VENO TAUFER, Društvo slovenskih pisateljev:

Politične zrelosti brez državotornosti ni, je le mlačva prazna slame. V sodobnem svetu ne more obstati niti kulturna niti gospodarska samostojnost, če ni temeljna na politični in državni. Slovenci smo mečkaci in odgovornost do samih sebe radi jadučkujemo porivamo pod mizo ali na druge – hvalabogoo smo bili v sedanji politično dozorevanje tudi pahnje. Zadnji hip smo z Majniško deklaracijo 89 ubesedili svojo državotvorno voljo. Če nič drugega je že sam miselno in jezikovno jasen slog MD 89 slovenske pisatelje prepričal, da so jo podpisali. Odklonjena verzija je tavtološka, vzbuja vtis dosega običajnih »uradnih« dokumentov, klobasasta, kakor da ni misleja čisto zares. Mislím, da bi majniško deklaracijo morali podpisati vsi politično dozoreli misleči ljudje v Sloveniji. Dodam naj le pomislek ob ugovoru k njenim drugim točki: kaj bomo po skoraj petih desetletjih res tako strahopetljivi, da si ne bomo upali (zaradi koga pravzaprav? Zaradi sebe?) ponoviti tistega, kar je v resnici za narod smrtne nevornosti zapisano v osmi točki OF, da bo namreč »po NOB o notranji ureditvi združene Slovenije in o svojih zunanjih odnosih odločil slovenski narod sam«. Je mogoče o tem reči – politična avantura?

Koordinacije – tiste iz CD ni več, ker »uradni« del ni storil v skladu tudi z lastnimi besedami o listini proti nasilju na Kosovu ničesar, kar bi po uradni poti in z vsemi instrumenti lahko. Toda koordinacija, če to pomeni pogovarjanje, dogovarjanje in tudi večje pravil demokracije, je absolutno potrebna, če hočemo le v demokracijo.

**ZVEZDE NAD GAZI
MESTANOM**

Izdaja zvijačnih Latinov

Marsikateri srbski romar je na Gazi Mestanu prislomil uho k zemlji, da bi slislal preklestvo kneza Lazarja: Kdor je Srb, srbskega rodu in srbske krvi, a ni prišel na boj na Kosovu, naj mu ne rodi ne bela pšenica na polju ne vinska trta v gorici. Naj nima potomstva, ne moškega ne ženskega, naj mu pred hišo ne plešejo kola in v hlevih na muka živina, dokler živi njegov rod.

Legenda o junakih in izdajalcih se je prenašala iz roda v rod in sporočala generacijam, kdo je na Kosovu izdal srbstvo, kdo pa si je pridobil čast. S pomočjo tega mita ali resnice,

(saj ni pomembno), se je ohranila kolektivna moč srbskega naroda, da v šeststoletnem turškem suženstvu ni izgubil nacionalne identitete, vere in imena.

Junaki in izdajalci

Tudi predsednik predsedstva SR Srbije Slobodan Milošević je letošnjo 28. junija povedal, kdo je pošten in kdo ne. Le uro pred tem ga je na stotosečih navdušenih romarjev pričakalo s transparenti, s katerimi so zahtevali, naj se zdavnaj pokojni knez Lazar preda oblast novemu srbskemu predsedniku. Simboličen prenos oblasti je potekal ob enotnem vtisu, da se Slobodan Milošević z neomežanim obrazom prihaja poklonit kosovskim bojevnikom. Kasneje je dejal, da danes ni težko odgovoriti na vprašanje: s čim pred Miloša. Srbski predsednik je rojakom sporočil, da je »v igri zgodovine in življenja videti, kot da si je Srbija prav leta 1989 vrnila svojo državo in čast in tako proslavila zgodovinski dogodek iz daljnje preteklosti, ki je imel velik zgodovinski in simboličen pomen za njeno prihodnost.«

Mit ali resnica o junakih in izdajalcih je posedobil tudi s »prekletstvom« tistih srbskih politikov, ki so v najnovijej zgodovini sklepali kompromise na škodo svojega naroda. Nesložnost srbskih politikov je povzročila nazadovanje Srbije, njihova podrejenost pa jo je pomeževala. V Srbiji ni primernejšega mesta, da bi to povedali, kot je Kosovo polje. Ni primernejšega mesta za sporočilo, da bo slova v Srbiji omogočila napredek srbskemu narodu, Srbiji in vsakemu njenemu občanu ne glede na narodnostno in versko pripadnost.

Novinar, ki je bil priča velikemu happeningu

pred »kosovskim izidom objokovanja«, je slisal tudi kletev, namenjeno »izdajalski Evropi«, istega in sedanjega časa. »Pred šestimi stoletji smo bili na okopih Evrope pred prodiranjem turškega polmeseča, toda zviti Latini so cenili našo službo, dokler nismo padli pod turško silo. Le nekaj mesecev kasneje so nam zabodli nož v hrbet, moj sin...« je dejal sključni starček Dušan Simić s Kopaonika in božal travo s Kosovega polja, ki jo bo odnesel pravnikinja, da jo bo vložila v herbarij. Starček je pripovedoval, kako Evropa v podobi »človečka« in vojskovedje Napoleona ni hotela pomagati takšnemu junaku, kot je bil Karadžorđe.

Glede na odzive predsedstva pokrajinske konferenca SZDL Kosova je čez most izdaje v teh vidovodskih dneh stopil tudi ugledni albanski intelektualac Ibrahim Rugova, ki se je pogovarjal z novinarji Splega. Naslednjega dne, ko je del pogovora prek Tanjuša prišel v Pristino, je Rahman Morina dejal novinarjem, da Rugova je pretirava in da bo prišel v nasprotje z zakonom, če bo tako nadaljeval.

Piko na »evropsko izdajo«, pravijo Srbi na Kosovu, pa je postavil pariški kardinal, ki je ušifal notredamske zvonove, da ne bi zvonili obletnici kosovske bitke.

Noč glasne tišine

Noč pred desetletno proslavo na Gazi Mestanu je bil oserditelj Srbov, nekateri pravijo tudi na stotoseč, v nemi koloni obiskalo relikvije kneza Lazarja v samostanu Gračanica. Srbska trobenta je poklakala celo tiste, ki so pred leti zapustili domovino in s trebuchom za krumohom odšli če veliko lužo v Ameriko. Obletnici v narodne noše so zbujaali precej pozornosti.

MILAN BALAZIČ

Bonapartizem na pohodu

vimi majhnimi krajevnimi in znotraj - izdovanskimi cilji, končno, grmi proti kramarskemu duhu »samopravne« politike. Človek izrednih razmer je mešanica slavne nacionalne tradicije, ostrine balkanske vojnine in odločnosti 8. sepe, v vsakem primeru pa navezan na sproščene sile naroda. Ta podoba je stopnjena do vizije karizmatičnega vodje, katerega voditeljsvo se opraviči z njegovim gojim pojavljanjem, ki je za narod milost usode.

Tovrstna politika, ki štrli iz večine nastopov srbske intelektualno-politične elite v zadnjem času, poskuša z naštetimi elementi in dodatki heroičnega siromaštva opravilici »novo« srbsko družbo, ki je razumno ni mogote več opravičiti. Ker ta narodna heroičnost ne more prinesiti tiste zemeljske sreče ljudi, kjer bi družbeni red zagotavljal novo kvaliteto življenja, se bojuje proti materializmu v praksi in korist »idejnih« vrednot, kot so: čast, dostojanstvo, dolžnost, živovnost. Pojav tako ideološko organizirane družbe ne moremo enačiti z navadno samovoljo Miloševićeve ekipe, temveč so iz njegove opredeljene dejstva, da je »zagrabil« široke množice, ki niso samo manipulirane z medijskim nasiljem od blokada, temveč gre tudi za visoko mero privolitve, konsenza, ki jo spremlja (deloma s pomočjo oblati zagotovljena) pasivnost in neučinkovitost nasprotnikov ali drugače mislečih v Srbiji, pa tudi v Jugoslaviji. Medtem ko Folinkina propaganda z vsim možnim sredstvom tole po nizmu, pro-zahodnem intelektualizmu, sebičnem individualizmu, proti izročanju naroda in državi iz rok »savantgardne« ZK političnim bojem smuljivih strankarskih družb, v odgovorih na te napade slisi prav tisto, kar napada — pravkar našeto. Za vse pa je seveda krivo samopravlanje. Tako kot se s strani vodje hajka proti temeljnemu zahtevam liberalnega toka samopravlanja (svoboda govora in tiska, javnost političnega življenja, odgovornost

delegatov, skupščinska oblast), ki dejansko nikoli ni bil realiziran, je druga plat reakcij na ta tok zgoščene v delu slovenske opozicije. Ta plat iste medalje kot najvišji domet razvoja človeštva vidi v Manchesterstvu, tj. za ekonomskimi silami in odnosi kapitalistične družbe »naravne« zakone, ki se bodo izkazali v svoji popolni zdravilni naravnosti, če jih le pustimo, da se prosto in brez umetnega motenja razvijajo. Na nas je le, da se jim prilagodimo, kot najbolje vemo in znamo.

In res je »krivo« samopravlanje. Že grobica sklica samopravne teorije bi pokazala, kako so se v njej položeni mnogi elementi totalitarne pojmovanja države, ki jih srbsko vodstvo potencira z uveljavljanjem močne države-Partije, ki mobilizira vsa sredstva moči. Obrat od samopravne socializma k »socialistični« avtoritari državi se izvrši na osnovi samopravlanja. Le-to iz sebe poraja totalitarne not postavlja pot vprašaja samopravne socialističnega reda in tistih mehanizmov v njegovi opreži, ki so po svoji notranji logiki proizvedli elemente totalitarosti pomeni biti slep za vzroke le-teh. Ali še bolj določno, če za našo uporabo privedimo slavni rek nemškega filozofa Horkheimerja: kdor noče govoriti o samopravlanju, naj molči tudi o »novem srbskem komunizmu«.

Zdaj pa je že čas, da se vprašamo, kakšen je karakter slednjega nemernega (NSK). Pomagati si bomo s teorijo tragično umrlega francoskega teoretika grškega rodu Nicosa Poulantzas-a o izjemnih oblikah državne oblasti kot odgovora za zaostrene krizne situacije. Poulantzas ločuje tri temeljne oblike glede na to, kateri del represivnih aparatov države (RAD) prevzame dominantno vlogo; če je to politična policija-milica, govorimo o fašizmu; če oblast prevzame vojska, gre za vojaško diktaturo; če pa nad aparati države zagospoduje admini-

faltno ulice prilezli sprehajalci in gostilniškie vrtove so zasedli pivci kave in piva.

Takšno razpoloženje je bilo mogoče delno pojasniti v pogovoru z Albanci. Mlada albanska zobotravnicica nam je na vprašanje, zakaj tako odgovorila z nasprotnim vprašanjem: »Ali ste gledali film Kosovska bitka?« Ko smo odkimali z glavo, je dejala, da tako knez Lazar kot sultan Murat v nekem prizoru sprahuje, kje se pride na Kosovu polje. »Če bi v film postavili samo enega Albanca, bi vedeli«, je dejala in dodala, da za Albance ni

„Kje so bili Albanci na proslavi? V množici jih je bilo težko videti, lahko bi jih preštel na prste. Novinarji beogradskega Ekspresa so fotografirali nekega Muslima Berisha, ki je čez cesto pasel kravo. Pod sliko Berisha in krave so zapisali: »Musli Berisha gre na proslavo«. «

prostora na tej proslavi, saj so Srbi pozabili, da so bili tudi Arnavti kraščanski jez pred Turki.

Tudi pristinski akademik Rhexep Osoja je potrdil tezo, da so bili Albanci s Skenderbegom Antemuralis christianis — jez krščan-

stva. Akademik, s katerim smo se pogovarjali dan pred proslavo na Gazi Mestanu, ni dobil vabila. Dejal je, da mu je tega iskreno žal in prošil, naj tega ne uporabimo v članku, saj si ne želi, da bi ga novinarji izkoristili kot subjekta kakor v kakšnih statističnih podatkih. Prošnje mu nismo ušli, obljubili pa smo, da bomo ves pogovor z njim objavili kasneje.

Kje so bili Albanci na proslavi? V množici jih je bilo težko videti, lahko bi jih preštel na prste. Novinarji beogradskega Ekspresa so fotografirali nekega Muslima Berisha, ki je čez cesto pasel kravo. Pod sliko Berisha in krave so zapisali: »Musli Berisha gre na proslavo«, v naslovu pa njegove besede: »Rad bi videl Miloševića.«

Po proslavi sem se s kolegi iz Politike Ekspresa pogovarjal pred njihovim dopisništvom v Pristini. Šalili so se, da jim je usel fant, ki je kupil izredno številko Ekspresa, tiskano tega dne v tiskarni Rilindje v Pristini. Zamudilo so priložnost za dober posnetek. Baje so se pred nekaj dnevi resnično prestrašili, ko se je pred vrata dopisništva prtokalila stara budilica s polomljenimi vzmetmi, ki je bila podobna peklenskemu stroju. Izkazalo se je, da je šlo le za otroško igro. Kot grozljivka pa delujejo govornice, ki smo jih slisali (tukaj in na Gazi Mestanu, da so ljubljanski zobotravniciki sinu dopisnice Ekspresa Aleksandre Plavevske menda izruvali ali zaplombirali štiri zdrave zobe. Če je to res, je prav pošteno. Kot nam je dejala Aleksandra, bo dopisnik Politike iz Pristine poslal javno pismo, v katerem bo spomnil na podobne zločine s Kosova.

Zvezdoglodi bodo imeli gotovo veliko dela, ko bodo razlagali nebo nad Kosovom in nad Jugoslavijo.

Slobodan Dukić

In končno se se vprašamo, kaj je pravzaprav omogočilo nastop NSK? Stara »samopravno-socialistična« srbska politika ni bila več dovolj močna, da bi obdržala oblast, novi tržno usmerjeni deli srbskega gospodarstva pa še ne dovolj močni, da bi si zagotovili lastno in dovolj močno politično zastopstvo. S tem so bila odprta vrata za osamosvojitve »radikalnega« dela državno-partijske birokracije prek ideologije nacionalne ideje, z navideznim bojem proti birokratski korupciji in totalitarnim bliskanjem proti Markovićeovi trzni liniji in političnemu pluralizmu. Ta osamosvojitve državno-partijska birokracija je — v nasprotju s staro srbsko politiko, ki se je pogajala znotraj Jugoslavije za posamezne »samopravne« izjubarje in v nasprotju z dobičkonosnimi novimi industrijami — politični predstavnik celotnega bankrotiranega srbskega gospodarstva. Temu skuša pomagati z novo preureditvijo kar-je je jugoslovanske akumulacije v prid »svoje« gospodarstva in seveda — z znamenitim posojilom. Milošević bi rad realiziral »fiksno idejo« največjega dela srbskega prebivalstva o njem kot odrešeniku in zaščitniku, saj bi rad veljal za patriarhalnega dobrotnika celotnega srbskega naroda in širše. Toda s posojilom ne more nikur dati ničesar, če ne vzame drugemu? Komu? Posojilo bo vračilo tistemu, ki mu ga je — več ali manj — dal, poleg tega pa bo poskušal s arogančno nansalanco pridobiti sredstva iz drugih delov Jugoslavije (in Zahoda) — kot piše v propagandnem spotu — »za Srbijo«. Vse te dolgoročne načrte pa je treba seveda podkrepiti z gospodstvom skozi govornico, ki naj homogenizira njegove pripadnike po vsej Jugoslaviji pod zastavo »dokončne« rešitve, ki z vzvišeno gestjo »novega reda« podaljšuje obstojce stanje v nedogled.

Na koncu se povrnimo k uvodu. Tokrat si je Milošević za svojo »miroljubno« jugoslovansko podobo, ki jo ho na svojem pohodu še kako potreboval, dal plačati — po dokaj realističnih ocenah — štiri tisoč starih milijard dinarjev. Denar je postal zgodovina, zgodovina pa je postala politika. Nekam visoka cena za to, da se tako rekoč ni »nič« zgodilo. Pač, nekaj se vendarle je — zgodilo je simptom: ste morda nekeje v sredini Miloševićevega slavnosnega govora opazili enega redkih, a dovolj izražanih aplavsov, ko je govornik dejal, da še danes niso izključene možnosti orožorote njihovih spopadov?

UČNA URA IZ AZIJE

Zakaj zmore Južna Koreja?

Le kako je Južni Koreji, eni od najmanj perspektivnih daljnoazijskih držav, uspelo v dvajsetih letih povečati nacionalni dohodek skoraj za 40-krat? S tem so si razbijali glave tisti, ki so na Brodu pri Kranju poslušali dr. Alice H. Amsdenovo, profesorico na znameniti Harvard Business School.

Južna Koreja, eden od azijskih tigrov, se je v zadnjih dvajsetih letih pregrešila tako rekoč zoper vse zapovedi ekonomskega katekizma. Vlada je izbranim podjetjem dodeljevala dolgoročna posojila po negativni realni obrestni meri; privoščila si je namerno neusklajen dizaini tečaj — za uvoznike enega, za izvoznike drugega; nacionalizirala je vse banke potem, ko so se konec 60. let ameriški svetovalci neznanosko namučili, da so Korejce prepričali, da morajo brezpopojno reprivatizirati bančni sistem, kar so tudi storili; sama je sprejela večino ključnih naložbenih odločitev, katere naj bi vendar sprejemala podjetja, nas podjetji samimi pa izvajala izjemno trd nadzor. Požvižgala se je skratka na tržna načela. »Ne, to pa že ne«, so pogosto odkimavali ob korejskih projektih v Svetovni ban-

ki in nekaterih drugih mednarodnih ustanovah. Ne le, da ob odkimavanju apostolov svetovne ekonomske misli Korejcem ni upadl pogum, praviloma in s trmastim pridobivanjem kapitala po drugih poteh npr. pri Japoncih s tem, da so jim kot bivšim kolonialnim gospodarjem prašili vesti, so izpeljali natančno tisto, pred čemer so jih najbolj svarili. Primer: nad njihovo zamisljivo iz sredine šestdesetih let o postavitvi jeklarske industrije so Američani s svojimi tehnološkimi vizijami samo križali. Danes je korejska jeklarska industrija, če nič drugega, med najbolj sodobnimi in konkurenčnimi na svetu. Koreja pa je malo ne slovi le po njej.

Nasilno okostje korejskega gospodarstva so privatni koncerni z diverzificirano dejavnostjo. Ti koncerni, znani pod imenom chaebol, so praviloma v lasti ene same družine, njihove podružnice pa se ukvarjajo z izdelavo proizvodov v zelo različnih industrijskih vejah. Prav ta diverzificiranost zagotavlja varnost pri tveganem prodiranju na svetovni trg. Vlada je sicer po eni strani koncerne podpirala z izdatnimi subvencijami, po drugi pa od njih ob strogem nadzoru pričakovala tudi doseganje enega samega cilja — povečanje obsega izvoza. Amsdenova: »Ne gre torej le za preprosto tesno sodelovanje in tudi ne za to, da bi vlada nekaj časa držala v rokah korenček, nekaj časa pa palico.«

Slabo vodenih podjetjih korejska vlada ne drži za vsako ceno nad vodo. Tako je Shinji, ki je imel v 50. letih največji delež na domačem avtomobilskem trgu, omagal pred konkurenco Hyundaijevega ponjva. Firma je bankrotirala, njeno premoženje pa je vlada prikupilol Daewooju, tudi enemu od večjih chaebolov. Vlada je dopustila, da je prišel na boben tudi največji proizvajalec cementsa v 70. letih, pa četudi je bil last nekoga močnega partijskega veljaka.

Kot pravi Amsdenova, so se ob korejskem modelu občasni smrtniki iz tujine vedno sprepevali o dveh rečeh: o mehanizmu, ki naj bi discipliniral koncerne, ki dobivajo subvencije, in drugič, o tem, kdo naj bi discipliniral državo samo, torej dajala subvencij. Na prvo vprašanje smo že odgovorili. O tem, da obstaja tudi odgovor na drugo, pa pričajo vedno bolj pogosti in srditi javni protesti, do katerih prihaja v Koreji zlasti v zadnjih dveh letih. Četudi so se mezdje v tej državi povečevale velike hitreje in bolj kot v nekaterih drugih, hitro razvijajočih se daljnoazijskih dr-

žavah, se je namreč s širjenjem študentske opozicije in prebujajočim se sindikalnim gibanjem Koreja iz diktatorske vedno bolj prisiljena počasi spreminjati v demokratično. Amsdenova ob tem, zanimivo, opozarja, da razmerje med demokracijo in ekonomsko rastjo ni nujno premočno. »Krivulja rasti v Koreji lahko prav hitro dobi obliko obrnjenе črke U.« Parametri, ki vplivajo na gospodarsko učinkovitost, so pač silno različni — poleg čisto ekonomskih tudi sociopsihološki itd.

Koreja sicer skupaj z nekaterimi drugimi državami po mnenju Amsdenove sodi med t. im. države pozne industrializacije. Če je bila temeljna značilnost prve industrijske revolucije izumi, druge pa inovacije, potem je osnovna poteza države pozne industrializacije pospeševanje, prilagajanje in izboljševanje izdelkov drugih uveljavljenih proizvajalcev. Ali so se tega modela Korejci oprjeli zavestno, posnemajoč Japonce, ali po naključju, ni znano.

Nad vse značilen primer tega MODELA UCENJA, kot mu pravi Amsdenova, je korejska firma Cheil Wool, ki sicer sodi v močni Samsung. Tovarna, ki se je ukvarjala s proizvodnjo česane volne, je leta 1954, ko je bila ustanovljena, lahko začela delovati le s pomočjo dveh zdajšnjih industrijskih sil: Nemčije, pri kateri so Korejci kupili stroje, in Japonske, od koder so dobili strokovnjake. Da bi doumeli, kako stroji pravzaprav delujejo, so se pri Sheilu odločili za skoraj nepojmljivo pot — razstavljati so stroje in si ogledovali, kako delujejo. Da bi lahko preizkusili in sčasoma tudi prislili do novih pristopov izdelave, pa so preizkušali na strojih izvesti vse tisto, kar so našli po različnih tehničnih literaturi, priročnikih in katalogih. Cheilovi inženirji, ki so po opozovanju Amsdenove sploh glavni protagonista korejskega boom-a — od leta 1968 do 1980 se je število menedžerjev povečalo za dvakrat, število raziskovalcev in inženirjev pa za desetkrat — so sli v svojem raziskovanju neznanega celo tako daleč, da so se v nemških tovarnah zaposlili kot čisto običajni vajenci. Izkušnje, ki so jih prinesli iz takega, nič kaj spoštljivega statusa, pa so bile očitno več kot dragocene. Po desetih letih so Cheilovi izdelki postali tako kakovostni, da so nanje smeli nalepiti etiketo »čista volna«, ki jo je zahtevalo mednarodno trgovsko združenje. Važne so tudi stimulacije: firma je leta 1969 dobila doma nagrado zgolj zato, ker je prijavila sedem prav neznatnih proizvodnih izboljšav. Leto

zatem so v Cheilu ustanovili inštitut za izobraževanje svojih delavcev, deset let kasneje znanstveno-raziskovalni laboratorij in pred petimi leti, ob nenehnem naraščanju proizvodnje in prodaje, so pri Cheilu porabili za raziskovanje skoraj dva milijona dolarjev. »V tridesetih letih so se iz učenca razvili v inovatorja,« prvi Amsdenova, očitno še vedno ocarana nad korejskim preporodom, pa čeprav o njem predava vse prepoti kot porečko, prav letos pa je bila natisnjena tudi njena knjiga Drugi azijski velikani.

In vendar, kot smo že omenili, magični blesk korejskega gospodarskega čudeža ni povsem razloljiv brez sociopsiholoških in nekaterih drugih vidikov. Korejci delajo na leto v povprečju po 2.700 ur, to pa je za 40 odstotkov več kot Američani in celo za četrtno več kot znaša povprečje njihovega vzornika, Japanske. »To zmoremo narediti tudi sami,« je postal nacionalni slogan, ki predstavlja del-

ček sistematske in tako rekoč vseobsežne politične indoktrinacije od vrta naprej. V Daewooju, enem od najmočnejših chaebolov, kot marsikje drugod po dvigalnih visjio napisih, ki spremljujejo, da bo »vladala roka marljivih«. Glas iz radia pa dan za dnem prepričuje — delajmo pridno, da bo naciji še boljše.

Nekateri opazovalci so prepričani, da v resnici poganja korejsko gospodarsko rast pravzaprav — nacionalizem. Mnogi tudi opozarjajo, da je gospodarska rast ob poglabljajočih se zahtevah po boljšem standardu za vedno širši krog prebivalstva dosegla tisto stopnjo, ko bo neupštevanje zahtev po bolj demokratični ureditvi postalo politični dinamit, ki ga lahko vsak trenutek raznese.

Četudi kršenje uveljavljenih konvencionalnih ekonomskih zakonitosti v določnem smislu

družji Južno Korejo in Jugoslavijo, pa je bilo tudi na Brodu kmalu na dlani, da je med daljnoazijsko državo, ki se že vrsto let vzpejla, in Jugoslavijo, ki skoraj prav toliko let tone, nekoliko bistvenih razlik — od vrste lastnih do možnosti delovanja večstrankarskega sistema, če se omejimo le na družbenopolitične kategorije. Proti upom v preprosto prevzemanje nekega uspešnega, pa seveda tudi povsem specifičnega modela, prilagoditvega določnemu prostoru, pa govori še en dejavnik: obdobje, ko je bilo brez vsakih pravnih sankcij možno posnemati izdelke, ki so jih izdelali z velikimi stroški in napori drugi, je neprekljico minilo. Pri Korejcih se je kljub temu seveda mogoče tudi kaj naučiti. Samo to pa je slasteljem žele na Brodu tudi poskušala povedati realistično vedra Alice Amsdenova.

Mija Repovž

Foto: Jeno Znidarčič

POGOVOR Z »GENERALOM« JATA

JAT se ne boji konkurence

Generalni direktor JATA Milenko Zrelec se je končno le oglašil tudi pri nas – pogovor z njim je namreč Delo načrtovalo že več let. Ne gre samo za pomembnost JATA tudi v slovenskem prostoru (v brniškem prometu je udeležen s 70 odstotki v blagovnem prevozu in z 51 odstotki v potniškem prometu), ampak tudi za znane spore z Adrio.

Generalnim direktorjem in njegovimi sodelavci sta se pogovarjala Matija Dermastija in Franci Dovč, ki je po stenografskih zapisih Danice Velkavrh izgovorjeno tudi pripravil za objavo.

Kakšni so temeljni razvojni načrti JATA?

Tudi v prihodnje se bo razvijal predvsem kot mednarodni letalski prevoznik, še posebej s poudarkom na medcelinskih poletih. V smeri Avstralije, Azije, Severne Amerike. Nikarog in ne mislimo zanemariti našega že osvojenega trga v Evropi in Sredozemlju. Na te trge so bili in bodo usmerjeni vsi napreji vsi naši napori. Na njih je tudi dobiček.

V Jugoslaviji zdaj poslušate trije letalski prevozniki. Je to za državo, kot je naša, preveč ali premalo?

Pri nas sploh nimamo izdelanega koncepta razvoja zračnega letalskega prometa, predvsem letalskega, ki bi opredelil vlogo naših letalskih prevoznikov v koordiniranem sistemu prevoza. Do pred nekaj leti je bil JAT nacionalni prevoznik, ki je poleg večjega dela domačega letalskega prometa in čarterskih letov opravljal tudi izključno ves mednarodni letalski promet. Avioindex se je naprej ukvarjal z čarterskimi poletji, medtem ko Adria Airways poleg čarterskih in domačih poletov razvija tudi mednarodni letalski promet. To je skoraj edinstven primer nekoordiniranega razvoja posameznih letalskih prevoznikov v Evropi.

V JATu nameravamo tudi v prihodnje razvijati predvsem mednarodni letalski promet, še posebej dolgotrajnega, kot so Avstralija, Azija, Severna Amerika, itd. Hkrati pa bomo še naprej prisotni v Evropi in Mediteranu, kjer pravzaprav pridobimo največ dohodka in profita. Z Adrio Airways imamo nekaj stičnih točk in skupnih interesov predvsem pri reguliranju domačih tarif, pri vzajemnem priznavanju prevoznih dokumentov v čarterskih poletih itd., zato ne vidimo razloga za nespornost in konkurenco, medtem ko bomo še naprej z vsemi sredstvi ščitili svoje interese v mednarodnem letalskem prometu, kamor smo več let vlagali. Seveda Adria ne bomo nasprotovali tam, kjer nas ne ovira, oziroma da se poskuša uveljaviti, seveda ob resni konkurenci, čeprav se zavedamo, da taka konkurenca s stališča uporabe družbenega kapitala, s katerim razpolagamo, ni vedno najbolj racionalna.

Letalski prevozniki smo v primerjavi z drugimi gospodarskimi panogami precej bolj podvrženi tržni konkurenci. Vesel bi bil, če bi

v Jugoslaviji lahko kupil na primer hladilnik, štedilnik ali avtomobil pod enakimi pogoji, kot vsak Jugoslovčan lahko kupi letalsko vozovnico tuje letalske družbe za enako dinarsko cen, kot se plača nam ali Adrii. Pri tem ne gre za protitržno filozofijo ali za monopolistično ali celo protekcionistično logiko razvoja JATA. Menimo, da je neracionalno, da se na istem trgu pojavljata dva jugoslovska prevoznika. Ali je možen sporazum o skupnem, koordiniranem nastopu na tujih trgih? Na to vprašanje je težko odgovoriti. Z Adrio smo se o tem poskušali že večkrat pogovoriti, vendar brez uspeha. Če se bo taka medsebojna konkurenca nadaljevala tudi v prihodnje, mislim, da bomo eni in drugi utrpeli škodo, vendar sem prepričan, da je JAT sposoben vzdržati tako konkurenco.

V zadnjih dveh letih ste se v JATu povsem reorganizirali. Postali ste enotno podjetje. Kaj ste s tako reorganizacijo pridobili?

Pred leti je bil JAT enotno podjetje, potem smo ustanovili nekaj deset organizacij združenega dela, njihovo število smo postopoma zmanjšali. Tako smo imeli na primer še pred kratkim 11 tozdov in tri delovne skupnosti, pred nekaj tedni pa smo z referendnom sprejeli nov statut, po katerem je JAT ponovno postal enotno podjetje. V tem trenutku je še težko oceniti, kakšne so prednosti nove organiziranosti. Več lahko povem o slabostih prejšnje organiziranosti, ki je JATu veliko škodovala, mu preprečila hitrejšo modernizacijo in vključevanje v mednarodno delitev dela. Od nove organizacije zato pričakujemo bolj fleksibilno tržno obnašanje, uveljaviti nameravamo nekatere aktivnosti, ki so bile do zdaj zapostavljene, kot so na primer zunanjetrgovske aktivnosti, finančni menedžment, turizem, hotelirstvo, touroperaterski posliji itd. V tujini smo že ustanovili nekaj svojih firm. Razmišljamo tudi o možnosti ustanavljanja mešanih podjetij. Pri tem mislim na razne oblike združevanja z jugoslovanskimi in tujimi firmami.

V zadnjem obdobju ste začeli investirati tudi v turistične objekte.

To je rezultat profitne logike. Mi namreč ogromno zaslužimo od turizma. Pri turistič-

nih potovanjih sodelujejo touroperaterji, letalski prevozniki, hotelirji itd. Po ekonomski logiki pa bi se bolj izplačalo, da bi vse te tri faze turistične ponudbe združili v enotni podjetji. Prednost takega načina organiziranja je v tem, da je v končnem seštevku skoraj zagotovljen profit. Že zdaj naša touroperaterska organizacija Airflit v sodelovanju z drugimi turističnimi agencijami in z našimi letali pripelje

potnike v naše hotele, ki jih imamo v Beogradu, na Kopaoniku, v Puli, načrtujemo pa še zidavo hotela na južnem Jadranu in morda tudi kje drugje v naši državi.

Pred leti se je precej govorilo o poenotenju jugoslovske zračne flote. Prevozniki ste že začeli enotno nakupovati letala DC-9, potem pa se je vse skupaj ustavilo. JAT je začel kupovati boeing, Adria pa airbuse. Kako je z nakupi DC-11?

To smo res poskušali doseči, vendar nam ni uspelo dogovoriti se za koordinirane programe nabave letal. Adria je začela kupovati Douglasove in Airbusove modele, pri nas pa smo se po nakupih DC-9 in Boeing 727 ponovno odločili za Boeing 737-300, v razvoju dolgotrajne flote pa smo imeli najprej DC-10, zdaj pa smo se opredelili za Douglasov model MD-11. Za Swissairom bo JAT drugi v Evropi, ki bo začel uporabljati letala MD-11. Če torej jugoslovska civilna zračna letalstva gledamo kot celoto, je dejstvo, da smo se pri dolgotrajnih letalih ponovno odločili za ameriškega proizvajalca, za lokalni promet pa smo nabavili letala francosko-italijanske proizvodnje ATR-42 in ATR-72.

Ceno letala lahko primerjamo s ceno srednjevelike tovarne. Povsem normalno je, da za nakup letal prevozniki najemate posojila. Jih lahko odplačujete iz cene letalskih vozovnic?

Boeing 737-300 stane okoli 23 milijonov dolarjev, MD-11, ki smo ga pred kratkim kupili, pa 82 milijonov dolarjev. V JATu smo si

vedno prizadevali, da za nakup najdemo najugodnejše kreditne pogoje, pa tudi najeta posojila vračamo sami. Po drugi strani pa je v svetu praksa, da se kupci letal dogovorijo s proizvajalci o določenem odstotku izvoza domačega blaga. To ne pomeni plačeva aviona z blagom, ampak je to dogovorjena obveznost proizvajalca, da na primer iz Jugoslavije uvozi določene količine blaga. Ob nabavi MD-11 smo se na primer z Douglasom dogovorili, da iz naše države uvozijo blago za 70 odstotkov vrednosti letala. Zavezamo se, da bo to predvsem izvoz izdelkov visoke tehnološke obdelave. Po možnosti naj bo to blago, ki ga bodo Američani lahko direktno vgradili v letala. Tu imam v mislih predvsem mostarski Soko. Utvo iz Pančeva. Prvo petoletko iz Trstenika, 21. maj iz Beograda itd., ki jim je na ta način omejeno, da postanejo trajni kooperanti tujih proizvajalcev letal.

Znano je, da imate vsi trije jugoslovski letalski prevozniki v poletni turistični sezoni dela preveč, medtem ko vam predvsem pozimi letala stojijo. Zato jih posojate drugim letalskim prevoznikom.

Avioindex ima svoja letala zasedena izključno v turistični sezoni, prav tako tudi Adria, JAT pa ima v zimskem času praviloma pet letal presežka. Vsak prevoznik si prizadeva, da zunaj turistične sezone letala – po možnosti s posadkami – pošoja tujim letalskim družbam. Pri tem bi se morali dogovoriti za skupne nastope in sodelovanje. Z Avioindexom se pogovarjamo za sodelovanje v poletni turistični sezoni, saj se pogosto dogaja, da oni ne morejo opraviti vsega posla, nam pa ga primanjkuje in obratno.

Kakšna je zasedenost malih letal in kako je s prometom na manjših letališčih, predvsem v večjih turističnih središčih?

Imamo letala ATR s 40 sedeži, prihodnje leto pa bomo kupili še ATR 72 s 66 sedeži. Teh letal ne uporabljamo le za mala letališča, ampak za prevoze v smeri, kjer ni veliko potnikov. To pa so lahko tudi velika letališča. Z njimi bomo v prihodnje leteli na Dunaj, v Milano, Benetke, Graz itd. Povsem nekaj drugega so manjša letališča na otokih in v turističnih središčih, vendar moramo potrebe

po takih prevozih še podrobno preučiti. Strinjamo se, da je precej bolj udobno potovati z malim avionom na primer iz Ljubljane na Lošinj, vprašanje pa je, koliko ljudi tak prevoz lahko plača, saj je vožnja s temi letali dražja kot z velikimi. Zato je pri tem osnovno vprašanje, ali obstaja takšen trg in kupna moč, ki bi opravičevala ekonomiko takega prevoza. Če izgubljamo na progah, kot je na primer Beograd-Zagreb, nam niti na pamet ne pade, da bi ob takšnih izgubah organizirali redne prevoze na primer iz Ljubljane na Lošinj ali iz Sarajeva na Hvar.

Kako pa je s tako imenovano kmetijsko aviacijo?

JAT ima okoli 40 odstotkov vseh zmogljivosti jugoslovske kmetijske aviacije. Zal pa je z njo podobno kot s kmetijstvom. Zaradi nizkih cen kmetijskih proizvodov si predvsem veliki kmetijski kombinati ne morejo privoščiti tovrstnih storitev. Kmetijska aviacija ima vse manj dela. Naša šola v Vrču je del celovitega sistema JATA. Drugače od drugih jugoslovskih in tudi tujih letalskih prevoznikov imamo izdelan razumen koncept razvoja, ki temelji na dejstvu, da moramo razen letal in pilotov komplementarno razvijati tudi tehnično operativno, ki vzdržuje našo floto, hkrati pa nudi storitve tudi tujim letalskim družbam. Zato šolamo ljudi za vse poklice, ki jih JAT potrebuje.

”Z Adrio imamo nekaj stičnih točk in skupnih interesov, zato ne vidimo razloga za nespornost in konkurenco, vendar pa bomo še naprej z vsemi sredstvi ščitili svoje interese v mednarodnem letalskem prometu, kamor smo več let vlagali.”

Pred nekaj leti smo v JAT zabeležili precejšen zastoj v izobraževanju pilotov. Zdjaj smo spet v fazi pospešenega izobraževanja. Samo letos bo v Vrču končalo šolanje 35 do 40 kapitanov. Poleg domačih pilotov pa k nam prihajajo na izobraževanje tudi piloti iz drugih držav. V Vrču se ta čas šola še druga skupina turških pilotov, pred kratkim pa so zapustili Angolci in Alžirci. Naša šola postaja mednarodno priznana izobraževalna ustanova, ki hkrati prinaša precej zve-

PODJETNIŠTVO IN DELNIČARSTVO

Od »happeninga« do »workshopa«

Podjetniška žerjavica se je na posvetu o podjetništvu in delničarstvu na ljubljanski ekonomski fakulteti dodobra razvnela. Seveda, če govorimo o delničarstvu, govorimo o lastnini. Družbena lastnina pa se je vedno doslej izkazala kot trdovratna kopriva.

tom. Strah pred povampirjenim liberalizmom pa je mogoče utroiti tudi s položajem, ki ga ima država v tržnih gospodarstvih. Tako je dr. Franjo Štiblar opozoril na odsotnost borze, neodvisnih institucij, ki bi ocenjevale vrednost podjetij, revizorskih služb, ki jih ne moremo enostavno prepoznati v obstoječi SDK, izrazito manjka pa tudi posredniških služb. »Danes je banka najmanj banka in tudi vse drugo«, je pritril Štiblar.

Da na slovenskem cekaju še pred slabim letom ni bilo mogoče odkriti govoriti o delničarstvu, je pravzaprav priznal mag. Vlado Klemenčič. CK je soustvarjal politično ozračje, družbeno klimo, naklonjeno vrednostnim papirjem s predlogi, ki so imeli skupen naslov: »Produktivne naložbe delavcev, občanov in organizacij.«

Četudi torej se ne živimo v podjetniških, ampak le pripravljamo podjetniških, se ti že kar podjetniško hitro spreminjajo. Klemenčič je kljub temu še vedno previden. Predvsem pa – če bi njegovo razmišljanje poistovetili z mnenjem slovenske partije – vedno bolj globalno usmerjen. Danes je v razvitem svetu moderno biti globalno orientiran. In tako je Klemenčič govoril, da danes daje svet velik poudarek ljudskim, delavskim delnicam in ne več klasičnim lastniškim delnicam. Margaret Thatcher naj bi celo gradila svoj vzpon na viziji »lastniške demokracije«. To deloma seveda drži. Toda niti v Angliji niti v Franciji in povsod drugod, kjer se je dogajala t.i. »konservativna revolucija«, se niso odrekli klasičnemu lastniškemu delničarstvu. Morda ponekod že prav zares eksperimentirajo z dobesednim delavskim delničarstvom in celo določeno obliko samo-

upravljanja, toda, kot je ob neki priložnosti dejal dr. Janez Prašnikar, samoupravna podjetja so v svetovnih razmerah marginalna podjetja.

Že zato bi se morali enkrat zares spopasti z močnimi emocionalnimi naboji, ki se pri nas vlečejo vse od prvih, zelo previdnih predlogov, da bi tudi pri nas imeli delničarska podjetja. Tako je mag. Viktor Žakelj opozoril na Veljka Rusa, ki je prvi spregovoril o problemu delnice pri nas v nekih davnih Perspektivah. To naj bi strahotno razburilo Janeza Stanovnika, ki da mu je v Teoriji in praksi »odgovorili s polno mero emocionalnega naboja«. Na te »naboje« štane nismo odgovorili, zato so še vedno aktualni, je menil Žakelj. Od tega, s kakšnim kategorialnim aparatom bomo nanje iskali odgovore, s stariim, dohodkarskim ali sodobnim, profitariskim, pa je navsezadnje odvisno, v katerih časih bomo pristali.

Dr. Gojko Stanič ima gotovo prav, ko pravi oziroma se sprašuje, kako naj delničarstvo pri nas osmisli drugačen družbeni vpliv. To pa pomeni, kako vzpostaviti novi vladajoči družbeni sloj. V Ribnikarjevem pokojniškem skladu Stanič tudi celo monopolistično strukturo, ki pa se je pravzaprav hočemo otrestiti. Zato je predlagal približno naslednje: z kratkimi republiškim dekretom razbiti anonimni poslovni sklad med ljudi, ki želimo ustanoviti, merilo pa naj bo višina osebnega dohodka. Sicer pa je poveljal novo podjetniško zakonodajo, ki naj bi celo dopuščala, da lahko postane direktor glavni delničar in celo, da je z eno samo delnico mogoče transformirati podjetje.

Lastnina, kot je potem nadaljeval, je, kakorkoli jo obračamo, skrb za status. In prav zato bi jo bilo treba maksimalno individualizirati.

ne pa da jo koncentriramo v skladih. Na Zahodu je sicer obratno, se je strinjal Stanič. Tam so glavni delničarji sindikati in pokojniški skladi... Pri nas mora biti drugače, ker je naša interesna struktura čisto drugačna... Pri nas naj bi torej delali drugače in ne tako kot v svetu, kjer družinskega delničarstva ne »obrajajo« kaj preveč oziroma ker dobrih podjetij ne dajejo iz rok.

Prav ob tej zadnji Staničevi ugotovitvi je morda treba spomniti na dejstvo, da so se npr. Francozi odločili za prve poskuse denacionalizacije, torej za ponovno delničarsko privatizacijo, prav pri uspešnih firmah, kot je concern Saint Gobain. Iz preproste razloga, da ne bi že prvi poskusi reprivatizacije »propadli«. Kajti vedeti je treba, da delničarji-lastniki vlagajo v dobra podjetja. Res pa je, da »dobrih podjetij« povsod po svetu ne dajejo kar tako, »na pamet«, iz rok. Tudi odstotki in vrste delnic, ki so namenjeni prostemu trgu ali pa lastnim delavcem, so omejeni oziroma določeni.

Bežen prelet čez posvet Podjetništva in delničarstvu nam pokaže, da se prejšnje tožbe, po katerih nam bo lastnina delala še velike preglavice, »transformirajo« v odkrito sočaje z najbližjih in bodočih lastnikov. Hecno je to, da se kot takšni na sceni še ne pojavljajo niti eni niti drugi. Kot najbolj nesprotujoča koncepta se mogoče res kažeza »Ribnikarjev poslovni sklad« in »Staničev individualni lastniški dozdaj anonimnega poslovnega sklada«. Vmes so variante takšnih in drugačnih delavskih delnic. Tako smo hote ali nehoti soudeleženci pravega happeninga. Za »pravi« happening je menda značilno, da ga njegovo sporočilo nastaja sproti in naključno. Bilo bi mogoče manj tvegano, če bi se odločili za workshop.

Silva Čeh

LJUBLJANSKA METODA ELEKTRONSKE HOJE

In hromi hodijo...

Po hudih poškodbah hrbtnjače ostanejo bolniki povečini vse življenje na invalidskih vozičkih. Skupina raziskovalcev iz Ljubljane pa je razvila metodo, ki z uporabo električne stimulacije prizadetim osebam omogoča, da stojijo in hodijo.

Živimo v časih, ko stavkajo na Univerzi in v bolnišnicah, ko se pritožujemo nad neustreznim financiranjem kulturnih dejavnosti in raziskovalnega dela, ko se naš prispevek znanja v svetu stalno zmanjšuje. Naši izobraženci postajajo vse bolj črnoledi, prihodnost brez obetov lega kot mora nad našo ustvarjalnost.

Zato smo tembolj veseli vsakega dogodka, ki kaže v nasprotju smer, v smer razvoja, napredka, mednarodne znanstvene enakopravnosti – skratka v smer uvanja našega intelektualnega preživetja.

Pred kratkim je na Floridi pri ugledni založbi znanstvene literature CRC Press izšla knjiga Functional Electrical Stimulation: Standing and Walking after Spinal Cord Injury (Funkcionalna električna stimulacija: stajati in hoditi po poškodbah hrbtnjače). Avtorja dela sta profesorja Alojz Kralj in Tadej Bajd s Fakultete za elektrotehniko in računalništvo ljubljanske Univerze.

tete za elektrotehniko in računalništvo ljubljanske Univerze.

Ni namen tega zapisa, da bi ocenil znanstveno vrednost nove knjige. Tako ocena sodi v revijalni tisk, ki ga berejo strokovnjaki. Pričujoča beležka želi predvsem opozoriti našo javnost, da imamo na Univerzi še zmeraj mednarodno priznane učitelje, ki niso klonili pred vsesplošnim malodušjem. Vsem težavam navkljub se lotevajo raziskav in uspejo. Z ustvarjalnostjo, prodornostjo in kakovostnim delom sta profesorja Kralj in Bajd podprla formalne in neformalne, vidne in nevidne pregrade, ki se pojavijo ob vsakem poskusu naše uveljavitve v mednarodnem svetu znanosti. Knjiga, o kateri govorimo, bi zlahka izšla – ker je dobra – če bi bila napisana v katerem od vodilnih raziskovalnih centrov ZDA. Knjiga pa, ki je prišla z Edvard Kardelj University, Ljubljana, Jugoslavija, je morala biti izjemno izvirna, da je ameriška založba »tvegala« njen izid.

”Ljubljansko metodo elektronske hoje so sčasoma prevzeli tudi v drugih centrih. Deloma sta jo prenesla avtorja sama – Kralj v Chicago, Bajd pa v Glasgow – deloma so jo drugi rehabilitacijski inštituti v ZDA, Izraelu, ZR Nemčiji in drugod povzeli po člankih naših avtorjev. Zato ocenjujem, da z opisano metodo stoji ali hodi po vsem svetu zaenkrat okoli 200 bolnikov.”

Za kaj gre v tej knjigi? Preprosto povedano, gre za oris osnovnih raziskav in kliničnih rezultatov pri ponovnem omogočanju bolnikom, ki so ohromeli zaradi poškodbe hrbtnjače, da stojijo in hodijo. Po hudih poškodbah hrbtnjače se prekinejo živčne zveze od možganov do mišic in ponesrečenec ohromi. Glede na mesto poškodbe so lahko ohromljeni roke in noge (tetraplegiki) ali pa samo

noge (paraplegiki). Pod določenimi pogoji je možno ohromelo mišico vzdržati z električnimi impulzi, ki povzročajo krčenje mišice. Če nastanejo ob takim krčenju smiselni in koristni gibi, ki bolniku vsaj delno vrnejo možnosti upravljanja z udi, govorimo o funkcionalni električni stimulaciji.

Delo je torej osredotočeno na obravnavo problemov, na katere naletimo pri vračanju funkcij vstajanja, stanja in hoje bolnika z ohromelimi nogami z uporabo električne stimulacije. Uvodna poglavja obravnavajo pregled doslej objavljenih raziskav, povečanje moči ohromelih mišic z električnimi tokovi in učinke stimulacije na spastičnost (krče), ki se pogosto pojavijo pri paraplegikih. Težiče dela pa so seveda poglavja o stanju in hoji delno in povsem hromih invalidov.

Velika večina raziskovalnega dela je bila opravljena na Univerzitetnem zavodu za rehabilitacijo invalidov Ljubljana (UZRI) in živo se spominjam obiska očeta slovenske ortopedije in rehabilitacije, akademika Bogdana Breclja, na Zavodu pred kakimi desetimi leti. Tedaj so mu naši raziskovalci prvič pokazali stanje in hojo ohromelega bolnika. Vodja kliničnega programa na UZRI, prim. dr. Rajko Turk, ga je povprašal za mnenje, profesor Breclj pa je navdušeno odgovoril: »To, kar je za astronaute prvi korak Armstronga na Luni, je zame prvi korak ohromelega človeka na Zemlji!«

Ljubljansko metodo elektronske hoje so sčasoma privzeli tudi v drugih centrih. Deloma sta jo prenesla avtorja sama – Kralj v Chicago, Bajd pa v Glasgow – deloma so jo drugi rehabilitacijski inštituti v ZDA, Izraelu, ZR Nemčiji in drugod povzeli po člankih naših avtorjev. Zato ocenjujem, da z opisano metodo stoji ali hodi po vsem svetu zaenkrat okoli 200 bolnikov.

Da lahko danes iz Ljubljane izvažamo znanje, je bilo potrebno srečno sozvočje številnih dejavnikov: izvirne zamisli, trdo delo, zavzeti zdravniki (prim. dr. R. Turk in prof. dr. M. Štefanič), požrtvovalne in razgledane fizioterapevke (H. Benko in P. Obreza), razumevajoče raziskovalno okolje (Univerzitetni zavod za rehabilitacijo invalidov Ljubljana in Fakulteta za elektrotehniko in računalništvo) ter ustrezna finančna sredstva, ki jih je pre-

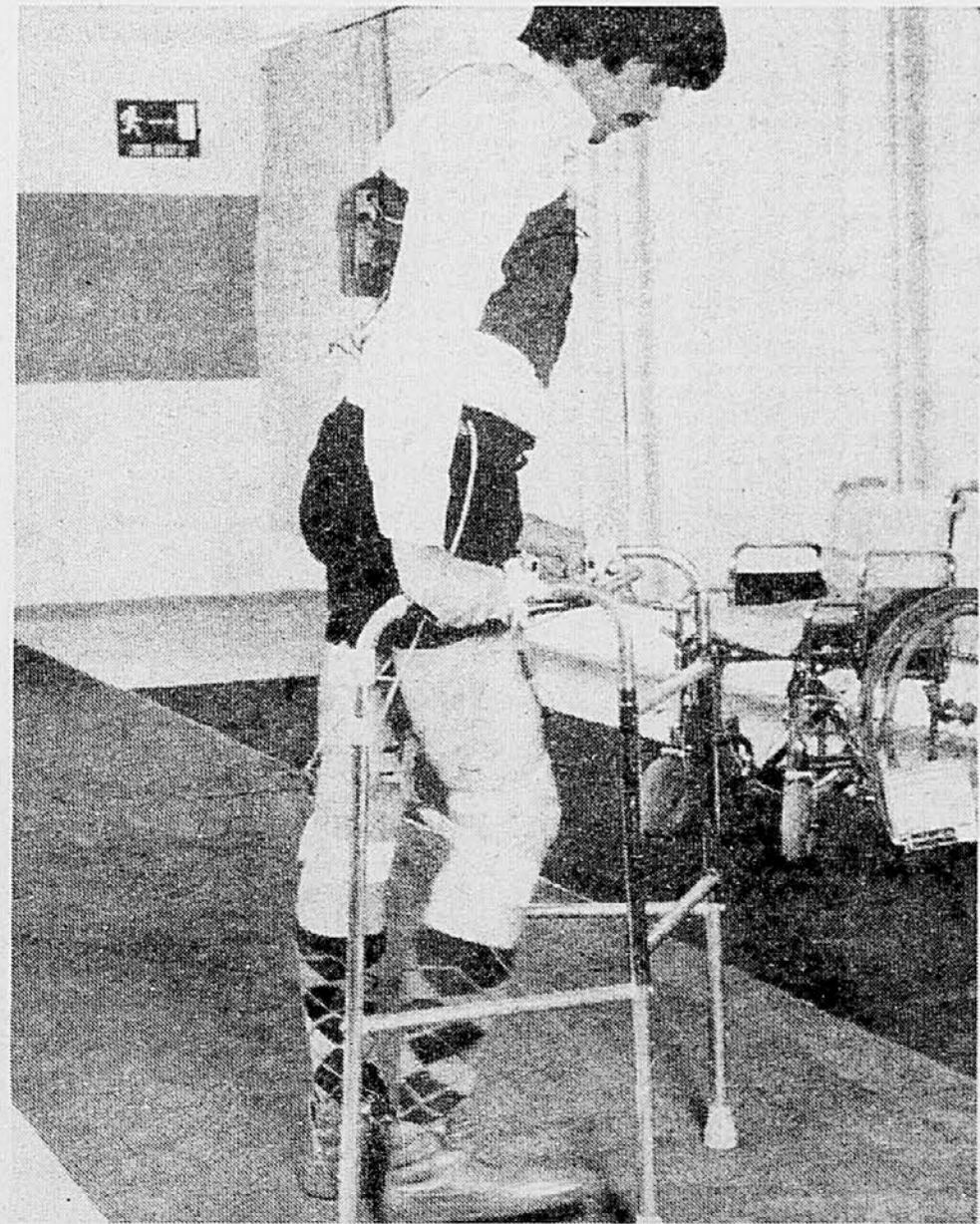
težno prispevala Raziskovalna skupnost Slovenije, posebno dragocen pa je bil tudi delež National Institute for Disability and Rehabilitation Research iz Washingtona.

”Velika večina raziskovalnega dela je bila opravljena na Univerzitetnem zavodu za rehabilitacijo invalidov Ljubljana (UZRI) in živo se spominjam obiska očeta slovenske ortopedije in rehabilitacije, akademika Bogdana Breclja, na Zavodu pred kakimi desetimi leti. Tedaj so mu naši raziskovalci prvič pokazali stanje in hojo ohromelega bolnika. Vodja kliničnega programa na UZRI, prim. dr. Rajko Turk, ga je povprašal za mnenje, profesor Breclj pa je navdušeno odgovoril: »To, kar je za astronaute prvi korak Armstronga na Luni, je zame prvi korak ohromelega človeka na Zemlji!«

In kje smo s tržnimi učinki teh raziskav? Kot običajno – daleč za možnostmi. Inštitut »Jožef Stefan« in Univerzitetni zavod za rehabilitacijo invalidov Ljubljana sicer proizvajata stimulatorje v majhnih serijah, nedvomno pa nam manjkajo dejavnosti, o katerih je danes veliko slišati: raziskave trga, ekonomska propaganda, cenovna učinkovitost.

Kakorkoli že, ne kaže obupovati. Res je, da živimo v neprijetnem času. Toda če bi vsak od nas na najboljši možni način opravil svoje delo, bi bilo tarnanja veliko manj. Delež profesorjev Kralja in Bajda je nedvomno dragocen prispevek.

Lojze Vodovnik

TRG VREDNOSTNIH PAPIRJEV

Ljubljanska borza, leto 001

Dober mesec je minil od ustanovnega sestanka upravnega odbora ljubljanske borze v ustanavljanju. Borza naj bi začela redno posloovati januarja 1991. Kakšne organizacijske naloge je še treba opraviti, kako se lahko borza znajde v razmerah, ki jih določata družbena lastnina in visoka inflacija – s temi vprašanji smo se obrnili na direktorja borze v ustanavljanju mag. Draška Veselinoviča.

Priloge na ustanovitve ljubljanske borze bodo tekle v treh stopnjah. Najprej bo na vrsti šolanje bodočih uslužbencev. Druga stopnja vsega operativno pripravov. Borzni uslužbenci bodo izdelali postopke za nakup in prodajo vrednostnih papirjev. To pomeni, da bodo določili načine borznega trgovanja: kam in kdaj naj pride nekdo, ki bo hotel trgovati z delnicami, kakšne obrazce bo moral izpolniti, kako bo o poslu obveščen borzni agent, kam bo treba dostaviti zaključnico o poslu, kako bomo knjižili borzne posle ... Tretja stopnja bo obsegala samo ustanovitev borze. Sem sodi priprava statuta, pravil in uzbekov. Pravni akt o borznem razsodišču. Izpeljava teh treh stopenj ni odvisna le od nas, čeprav je namreč pripravivamo relativno hitro. Pomembno je namreč gospodarsko okolje. Borza je tu v bistvu sekundarnega pomena. Najprej bomo morali imeti nekaj vrednostnih papirjev, s katerimi bomo sploh lahko trgovali na borzi. Potem je še smisel obstoječe borze kot sekundarnega organizirane trga za nakup in prodajo delnic, obveznic itd.

Kaj pa bi morali še storiti na makroekonomski ravni, na področjih ekonomskega sistema in tekoče ekonomske politike, da bi borza sploh lahko začela normalno poslovati? V javnosti je znano med drugim tudi vsa teza, da bi morala država priznati svoj dolg in ga izraziti v obliki vrednostnih papirjev ... Naše priprave, predvsem njihova druga stopnja, bodo odvisne od sprememb v gospodarskem okolju. Velik problem je seveda inflacija. V razmerah, ko je zelo visoka, je težko vzpostaviti korekten obračunski sistem, poleg tega pa tudi ne spodbuja naložb v domači valuti. Kot ste že sami omenili, bi morala tudi država priznati svoj dolg, ki de facto že obstaja kot »luknja« v bilanci Narodne banke Jugoslavije. Vendar: tudi republike in občine bi lahko za financiranje svoje dejavnosti razpisale obveznice namesto samopripravkov.

Imate kakšen konkreten predlog?

Tako bi denimo lahko financirali ekološki program za sanacijo toplarne v Ljubljani. V svetu so običajni in lokalne obveznice zelo znan in popularen način financiranja. Ko govorimo o nujnih spremembah v širšem okolju pa bi povedal še tole: morali bi spremeniti tudi davčno politiko, tudi tako, da bi investitorjem v vrednostne papirje priznali davčne olajšave. Nekaj bi treba ukinili tudi na področju politike obrestnih mer, saj njihovo stalno spreminjanje in zapleteno izračunavanje ne krepi zaupanja v nekatere vrednostne papirje. Poleg tega pa potrebujemo še celo vrsto borzi vzporednih finančnih ustanov, še zlasti neodvisne revizijske službe. S tem ne mislim na SDK, temveč na ustanovo, ki bi bila resnično neodvisna, s svojim imenom in strokovnjaki, pa bi jamečila za oceno bilance določene firme. No, potrebovali pa bomo tudi investicijske in hipotekarne banke, ki jih v razvitih tržnih ekonomijah ne določajo z dekreti, pač pa jih oblikuje samo ekonomsko življenje. Hkrati pa normalno borzno poslovanje zahteva deregulacijo gospodarstva. Ta pojem je postal pri nas že fraza, zato ga ne bi širše razlagal, dejal bi le, da bomo morali poenostaviti postopke pri ustanavljanju novih firm, da bi jih lahko enostavno in hitro registrirali. Bančni sistem bi moral biti organiziran v pravem pomenu te besede, tako da bodo banke resnično poslovne institucije, ne pa podaljšek Narodne banke Jugoslavije in države. In navsezadnje potrebovali

bomo tako zakonodaj, ki ne bo določala, da je denimo borza lahko le v Beogradu in ne bo omejevala tudi nastajanja vzporednih finančnih ustanov.

Nekateri ekonomisti, ki se ne ogrevajo za borzo, menijo, da bi bila ta smiselna le, če bi se odločili za razprodajo družbene lastnine. Kakšno vlogo bi lahko odigrala borza pri transformaciji družbene lastnine?

Borza je sekundarni trg vrednostnih papirjev in zato lahko deluje le ko ti že obstajajo. Poleg tega je borza že po svoji definiciji vedno le nevturalni posrednik. Zato nikoli ne kupuje ali prodaja za svoj račun, pač pa vedno le posreduje med prodajalci in kupci na organiziran in vsem poznan način. Vsekar k temu morali določiti titularja (premoženskega upravičenca) družbene lastnine, da bodo zdajšnja družbena podjetja sploh lahko izdala morebitne vrednostne papirje, ki bodo nato predmet borznega trgovanja.

Nekoč ste dejali, da bi bilo trgovanje z denarjem in kratkoročnimi vrednostnimi papirji na borzi možno že zdaj.

Ta obika trgovanja je resnično možna že zdaj in tudi že v organizirani obliki pred posameznimi poslovnimi bančnimi sistemov. Vendar pa so borze večinoma namenjene za poslovanje z dolgoročni vrednostnimi papirji in njim bomo dali poudarek tudi na naši borzi.

Dolgoročni vrednostni papirji, kot so delnice in obveznice, so pri nas še redki. Eden od vzrokov za to je tudi inflacija in z njo povezane nestabilne gospodarske razmere. Mnenja strokovnjakov o borznem poslovanju in inflacijskih razmerah so deljena: slišati je stališča, da naj bi borzne motorje dokočno vzgali, ko bo rast cen vsaj delno umirjena; drugi pa opozarjajo na skoraj nemotno in uspešno poslovanje borze v Sao Paulu prav v razmerah južnoameriške inflacije. Vi ste med zagovorniki valutne klavzule ...

"Mesto, ki hoče ustanoviti borzo, mora imeti dobre telekomunikacijske in prometne zveze, biti mora finančno in trgovinsko središče. Ljubljana vse te pogoje izpolnjuje. Borzo naj pač ustanovi, kdor jo more in misli, da ima komparativne prednosti. Čas bo nato že pokazal, ali so te prave ali niso."

Res je. V razmerah tako visoke inflacije, kot je zdaj pri nas, je nujna uvedba paralelne valute. Ta trdna valuta (nemška marka, ameriški dolar itd.) seveda ne bi bila v uporabi kot plačilno sredstvo med podjetji, občani, pač pa bi služila le kot merilo vrednosti; in v tem bi zamenjala funkcijo domačega denar-

ja. Tako bi dolgoročen vrednostni papir, nominiran denimo v DEM, zagotavljal donos vsaj v višini deprecitacije dinarja proti tej valuti. Papir bi tako vzbujal zaupanje med ljudmi, čeprav bi bile dividende od delnic in obresti od obveznic seveda izplačane v dinarjih. Tudi v inflacijskih razmerah obstajajo recepti, s katerimi se lahko izognemo problemu obračunskega sistema v razmerah visoke inflacije. Eden od načinov je valuta klavzula, drugi je ta, da poskrbimo za indeksacijo, ki bo dejansko sledila inflaciji.

Kot kaže, so po skoraj petdesetih letih borzne anonimnosti zdaj pri nas vsaj načeloma odpravljeni ideološki predsodki, povezani z borzami vrednostnih papirjev. Na sestankih najrazličnejših gospodarskih in političnih organov se tako zdaj ponavlja modra ugotovitev, »da se bomo morali vsi skupaj o borzah še marsikaj naučiti«. Kakšno solanje bomo omogočili bodočim borznim poslovovcem? Jih bomo poslali nabirat izkušnje na milanško, frankfurtsko, newyorško borzo?

Ena od nalog, opredeljenih v našem operativnem planu, je tudi, široka izobraževalna akcija. V Sloveniji in Jugoslaviji je razumljivo le malo tskih, ki so se z borzami strokovno ukvarjali. Zelo primanjkuje prevodov strokovne literature s tega področja. Prav zato bo treba ljudi poslati na tujino. Vsa pravne in ekonomske fakultete bodo morale vključiti v svoje programe tudi znanja s področja borznega poslovanja. Izobraževanje v zvezi z borzo in vrednostnimi papirji naj bi v svoje programe izobraževanja vključila tudi gospodarska zbornica. Ko bodo stvari dozele, bomo o vsem tem izdali priročnik, namenjen vsem, ki jih zanima borzno poslovanje.

Na velikih tujih borzah pridobivajo izkušnje iz borznega poslovanja že sto in več let; pripravljeni so jih prodati le za precejšen denar. Govori se o številki 60 tisoč dolarjev za enomesečno solanje na newyorški borzi, kjer nas že prehitevajo Madžari, Poljaki, Kitajci ...

Te stvari so res drage, saj je tovrstno znanje v svetu zelo cenjeno. Lahko bi šli pogledat na newyorško ali londonsko borzo, ki imata dolgo tradicijo in sta danes najosodnejši in najbolj organizirani borzi. Na obeh teče delniško trgovanje prek računalnikov, tako da sploh ne potrebujejo več brokerjev. Na teh sodobnih borzah bi se lahko naučili načel-

filozofije poslovanja, druge stvari pa bi si ogledal na kakšni manjši borzi, ki bo primerljiva z našo bodočo ...

To je denimo tržaška borza.

Tako je. Tam kotira trideset firm, za trgovanje z vrednostnimi papirji pa skrbita dva agenta. Tudi na budimpeštanski borzi, ki deluje v nam podobnem, socialističnem sistemu, bi lahko pridobili kakšno koristno izkušnjo. Manjše borze so tudi na Portugalskem in v Grčiji, kjer kotira 70 oziroma 90 firm. Zanimivo bi bilo pogledati tudi manjše lokal-

"Ekipa, ki sodeluje pri ustanavljanju borze, je mlada, zelo mlada in neobremenjena, tako da lahko začne delati nekaj povsem novega. V njej bomo stitirje, in sicer dva pravnik in dva ekonomista. Člani te ekipe bodo vsaj na začetku tudi brokerji, kasnejši obseg borznih poslov pa bo pokazal, koliko brokerjev, pravnikov, strokovnjakov za računalniško vodenje borznih poslov itd. bomo še potrebovali."

ne borze, denimo v Angliji, kjer poleg londonske deluje še šest lokalnih borz. Gre za borze, s katerimi se bomo verjetno nekoč lahko primerjali po obsegu prometa.

Približno koliko firm bo po vaših predvidevanjih kotiralo svoje delnice in druge vrednostne papirje na ljubljanski borzi?

To je zdaj zelo težko reči. Njihovo število bo zelo odvisno od sprememb zakona o podjetjih. Kako bo denimo z upravljanjem v mešanem podjetju. Kako bomo pretvarjali družbeno lastnino v delniško itd. Od teh sprememb zakonodaje bo odvisno obnašanje gospodarstva in obseg delnic in obveznic. Poleg tega bodo na borzo pripuščeni le papirji dobrih zasebnih, tudi tujih firm, ki jih bo pregledal nevturalni revizor.

brez priključnih cest, je pred kratkim zapisal dr. Franjo Štiblar. Ekonomisti že dalj časa opozarjajo, da potrebujemo tudi banke za tvegani kapital, investicijske banke, svetovalne in posredniške organizacije.

Vse te institucije delujejo v normalnih tržnih ekonomijah skoraj idealno, njihovo delovanje pa je medsebojno povezano. Nevturalne revizijske službe se bodo pri nas razvile zato, ker borza ne bo kotirala vrednostnih papirjev firm, ki ne bodo imele podrobno pregledanih bilanc poslovanja. Svetovalne in posredniške službe se bodo razmahle, ker ljudje ne bodo poznali borznega trgovanja, zato bodo najeli svetovalca, da jim povedo, kam in kako naj vlagajo svoj denar. Razvile se bodo tudi investicijske banke, saj se bo pokazalo, da mora tudi banka kot finančna institucija, denar nekam investirati.

Direktor ljubljanske borze v ustanavljanju je ob 11. maja letos mag. Draško Veselinovič. Tudi po imenovanju na to dolžnost je še vedno zaposlen v Ljubljanski banki – Združeni banki kot svetovalca za delavno poslovanje. Izkusnje s tega področja je nabiral tudi na praktični solanju v Londonu in Clevelandu. Že od študentskih let let se ukvarja z mednarodnimi financami, zdaj je tudi asistent pri istoimenskem predmetu na ljubljanski Ekonomski fakulteti pri profesorju Ribnikarju.

Kako zdaj tečejo priprave za ustanovitev ljubljanske borze? Kaj boste morali še urediti na tehnični in organizacijski ravni?

Težav je še precej. Nekaj jih je čisto formalne narave. Denimo – še zmeraj nimam formalnega dovoljenja, da delam na tem projektu. Ne vemo še, kje bo borza delovala, nimamo ustreznih prostorov ... Naše prostorske probleme bi lahko najlaže rešilo vodstvo mesta Ljubljane.

Kakšno ekipo ste kot direktor borze zbrali okoli sebe?

Ekipa je mlada, zelo mlada in neobremenjena, tako da lahko začne delati nekaj povsem novega. V njej bomo stitirje, in sicer dva pravnik in dva ekonomista. Člani te ekipe bodo vsaj na začetku tudi brokerji, kasnejši obseg borznih poslov pa bo pokazal, koliko brokerjev, pravnikov in strokovnjakov za računalniško vodenje borznih poslov bomo še potrebovali.

Podpredsednik Janez Bohorič je novinarjem pred kratkim povedal, da tudi slovenska vlada potrjuje prizadevanja za ustanovitev ljubljanske borze.

V Sloveniji je interes za ustanovitev borze ogromen. Zanj so zanimajo gospodarstvo, republiška vlada, mesto Ljubljana pa tudi občani.

Kaj pričakujete od republiške vlade, da bo storila za ustanovitev borze?

Predvsem, da bi se zavzela za to, da bo zakon o trgu denarja in vrednostnih papirjev čim bolj liberalen. Prav pa bi prišla tudi vsaka konkretna pomoč, seveda.

Miha Jenko

KAJ HOČE NOVA VLADA STORITI S TURIZMOM

Naša prednost je nepozidana obala

Zvezni sekretar za gospodarske odnose s tujino Franc Horvat se je nedavno na Otočcu pogovarjal s hrvaškimi in slovenskimi turističnimi novinarji. Iz tega pogovora povzemamo nekaj najbolj zanimivih in »programskih« misli.

marin, to pomeni, da smo v zadnjih letih naredili velik korak naprej, toda miselnosti še nismo premaknili. Še vedno mislimo, da potuje gost od marine do marine, ne pa iz zaliva v zaliv. Zajela nas je prava evforija gradnje marin, pri tem pa se malo ali nič ne zavedamo, da bomo našili našo obalo, da nam grozi ekološka nevarnost. Nekatje mora biti meje. Prepovedati bi morali gradnjo novih marin toliko časa, dokler ne bomo primerno uredili sedanjih, pravijo turistični strokovnjaki.

»Res je,« je dejal Franc Horvat, »da je navtični turizem v največji ekspanziji, in vse, kar je v ekspanziji, je nevarno, ker ima kup stranskih učinkov. Toda za zdaj smo pri gradnji marin naredili več dobrega kot slabega. Moč-

no se je izboljšala kakovost turistične ponudbe. ACY klub žanje za svoje stvoritve visoke ocene in v tujini o ACY marinah govore zelo pohvalno. To je, mislim, prava usmeritev, kajti ne smemo prodajati samo obale in privezov, ampak celotno paletu storitev.«

Nova miselnost v navtičnem turizmu sicer prodira počasi, vendar prodira, popolnoma pa zaostaja razvoj naše bele flote.

»Našega belega ladjstva ne znamo prodajati,« je dejal novinar Milenko Šober. »vozmico še vedno po starem sistemu, od jutra do jutra, tako da nihče ne vidi naših naravnih lepote, prodajamo kabine, za katere ni pravega zanimanja, in kopičimo izgube. In pri tem ne naredimo nič, da bi to izboljšali. Je pa še

drug problem. V naši miselnosti je navtični turizem samo jadranje, morda še deskanje, ne upoštevamo pa potapljanja, fotografiranja, vodnih safirjev in podobnega. In še vedno ima vojska roko nad vsem, še vedno je preveč prepovedanih področij.«

»Problem je tudi v tem,« je poudaril Franc Horvat, »da še vedno ne vemo točno, kam bi bile to luke, ali v turizmu? Uspejo nam je, da je to prišlo v resor prometa, vendar z dvema podgrupama, morsko in jezersko. Toda morali bi jih drugače obravnavati, ker so marine sicer del luke, vendar z drugačnimi razsežnostmi. Toda stanje je takšno, kot je.«

Horvat bo predlagal prepoved plastične embalaze

Jadransko morje je čisto, seveda če ga primerjamo z drugimi morji, vendar pa je tudi že precej ekološko umazano. Navtični turizem je povlekel za seboj vrsto problemov, največji med njimi je vedno plastena embalaza. To so izredno občutljiva vprašanja in sam Horvat je dejal, da bo ta problem

predložil ustreznim zveznim organom. Med drugim bo predlagal, da bi prepovedali uporabo plastične embalaze in da bi morali začeti uporabljati biološka olja. »To bomo morali urediti na zvezni ravni in ne sme biti samo problem republike, zato ker vse slabo, kar se zgodi v eni republiki, zadene tudi drugo. Pri nas se s tem problemom nihče ne ukvarja in ni pedpisa, ki bi prepovedoval uporabo plastičnih vrečk. Predlagali smo sicer, da ne bi bile dovoljene, vendar je bila opozicija zelo močna.«

Rešitev vidijo v prometnih davkih na plastične materiale in v standardih, ki bodo kmalu obvezni za vsa Evropo. Le tu bodo lahko kaj naredili.

Res je, da se tuji kapital zelo zanima za vlaganje v turizem, kajti tvegano je tu najmanjše, vendar pa se moramo vseeno nasloniti na domači dinar. Do 13. junija so v megalnicah menjali za 516 milijonov dolarjev tuj valute, to je za 22 odstotkov več kot v enakem obdobju lani, devizni priliv pa je za 29 odstotkov večji. Pomeni, da turizem vrača vloženno. Za letos je tudi zagotovljena nor-

"Naši tekmeči v turizmu so svoje obale že preveč pozidali, zato je pri njih nastopila prezasičenost. Pri nas ni tako velike koncentracije hotelskih silosov, zato je tudi zanimanje tujih vlagateljev zelo veliko. Ti niso zainteresirani le za vlaganje v že obstoječe hotele ali hotelske komplekse, temveč hočejo širši prostor, tako da bi gradili športna igrišča in podobno. Drugi skrajnosti, torej neracionalni porabi prostora, se lahko upremo le z dobro pripravljenimi urbanističnimi načrti."

malna oskrba z blagom. Zanj so odšteli 220 milijonov dolarjev in pomanjkanja ne sme biti. V novem deviznem zakonu opušča planirano kvoto za turizem, ker predvidevajo, da bo devizni trg sam deloval. Krediti iz primarne emisije imajo tako visoko reeskontno stopnjo kot kurilno olje. Menjalnice bodo dobile več denarja, zlasti tiste, ki imajo sezonsko poslovanje, in tiste na meji. Razmislijo celo o tem, da bi prihodnje leto ukinili potne liste za nekatere dežele. »Toda največ, kar lahko ta vlada naredi za turizem, so spremembe na področju sistema in s tem bodo povečali zanimanje za tuja vlaganja in vlaganja zasebnega kapitala, na katerega računamo,« je poudaril Franc Horvat. Pomeni, gremo se politiko odprtosti v zunanjetrgovinskem in deviznem zakonu. Toda pri vsem tem moramo imeti nenehno na očeh ekološko prednost, ki je ob svetovnem prestrukturiranju turizmu na smetno izgubiti, še več, to prednost moramo nenehno poudarjati.

Jože Jerman

Za turistično bodočnost je izredno pomemben ekološki moment in tu imamo prednost pred tekmeči. Dejstvo, da je v Španiji, Franciji in Italiji že po 600 gostov na hektar obale, pomeni, da je zaradi skoraj v celoti pozidane obale nastopila prezasičenost. Mi imamo zdaj prednost, ker nimamo tako velike koncentracije hotelskih silosov, vendar jo moramo obdržati, saj je zanimanje tujih vlagateljev izredno veliko. Zahtevajo veliko prostora, zato moramo zahtevati vso odgovornost tistih, ki v občinah in republikah odločajo o urbanističnih planih.

Federacija tega ne more urediti, ker je za urbanistične plane pristojna republika in občine. Zavedamo se, da imamo največjo turistično dragocenost ravno v še dokaj čistem okolju, in zavedamo se tudi, da bomo, če bomo to dragocenost enkrat zamenarili, povzročili veliko škodo.

O tujih vlaganjih bomo morali še veliko razmišljati, kajti tuji se zanimajo za vlaganje v najlepše predele naše obale in otoke, manj pa za notranjost. Pa imamo tudi tam kaj ponuditi. Niso zainteresirani samo za vlaganje v že obstoječe hotele ali hotelske komplekse, temveč hočejo širši prostor, tako da bi gradili športna igrišča in podobno. Lahko zaidemo v drugo skrajnost in porabimo prostor neracionalno.

Temu se lahko izognemo samo tako, da se tega zavedamo in da od republik in občine zahtevamo dobro pripravljene urbanistične načrte, dobro politiko izdajanja dovoljenj in dosledno izvajanje predpisov o omejevanju prostora. Ne gledajmo na to, ali bodo gradili domači ali tuji investitorji, moramo okolje zaščititi. Nas turizem je zdaj na razpolju. Sami misimo imeti dovolj denarja za hitrejši razvoj, in to nam je ohranilo čisto okolje, zdaj pa je denar tu in to okolje moramo znati zavarovati. Ena izmed možnosti je tudi primerna cena, vendar smo tudi tu pretiravali, saj nekateri tuji investitorji pravijo, da imamo že višje cene kot na primer v New Yorku. Cena bo lahko tudi usmerjevalec zanimanja, saj bi jo lahko znižali za tisti prostor, ki ga hočemo prodati, in zvišali tam, kjer je največje zanimanje.

Zvezna vlada lahko pri tem naredi zelo malo. Lahko vpliva na nekatere ekološke vidike gradnje predvsem z zmanjševanjem carin in uvoznih dajatev.

»Zvezna vlada je že znižala carine za uvoz ekološke opreme, in to za polovico. Nove ukrepe še preučujemo,« je dejal Franc Horvat. »Toda tu so še republiki in občinski davki. Šli bomo v zmanjšanje, točneje, v selektivno politiko carin za opremo, ki je doma ne delamo, toda v ospredju bomo imeli zmanjšanje carin za ekološko opremo. Toda ponovno poudarjam, da imajo škarje in platin v rokah republike, zveza lahko posreduje le tam, kjer je prisoten mednarodni vidik. Jadran je že takšen primer.«

Koliko obale lahko kupijo tuji?

Ravno Jadransko morje in njegova obala pa je najbolj zgovoren primer naše neurejenosti. Vprašanje je, če ima kakšna jadranska občina sprejet urbanistični načrt. Dejstvo je, da so največkrat gradili brez plana in da se je v tej

Foto: Jovca Zimharčič

ČLOVEKOVE PRAVICE NA MEDNARODNI RAVNI

Pri nas je najboljša konservativna skupščina

Ali človekove pravice po svetu bolj spoštujejo glede na tolikšno število konferenc in sestankov?

Človekove pravice so že od konca druge svetovne vojne eno pomembnih mednarodnih vprašanj, ki ga je naceloma uveljavila že ustanovna listina OZN. Do sredine 70. let je razvoj omogočil oblikovanje mednarodnih instrumentov, ki so natančno opredelili pojem človekovih pravic, njihovo vsebino in postopke za uresničevanje. Napredek v zadnjih letih pa pomeni, da so nastale tudi politične okoliščine, da so, vsaj v evropskih okvirih, pričeli intenzivno razpravljati o človekovih pravicah in iskati rešitve.

Človekove pravice so bile dolga leta nevrvalgična točka odnosov med Zahodom in Vzhodom. Če upoštevamo nekaj izjem, kot so Romunija, Bolgarija in deloma CSSR, se položaj v Vzhodni Evropi izboljšuje in vpliva na medevropske odnose. Ali je to posledica prestrukturiranja ali pa splošnega trenda k večjemu spoštovanju človekovih pravic?

Gre za globoke spremembe, kajti tudi v socialističnem svetu je dozorelo spoznanje, da tiste človekove pravice, ki so mednarodno opredeljene, niso predmet ideološke odločitve, temveč imajo univerzalno vrednost. Dobrih delovnih pogojev Evrope je spoznal, da brez dejanskega spoštovanja človekovih pravic, zlasti državljanških in političnih, nadaljnji razvoj ni več možen. V ta okvir sodi tudi razprava o pravni državi. Spominjamo se, da smo v Jugoslaviji še pred letom ali dvema slišali čimne pripombe o tako imenovani pravni državi in jo skušali prikazovati kot ideološko izmiselnost zahodnega sveta. Če hočemo doseči napredek, moramo državo preoblikovati v pravno, omogočiti, da vlada pravo in ne samovoljno vodilnih ljudi, in drugič, da je zagotovilo človekove svobode, izraženo v normalih o človekovih pravicah, bistveno za gradnjo tega sistema.

Kolikšna je pri tem moč mednarodnih predpisov? Ali komisija za človekove pravice pri OZN s svojimi posebnimi poročevalci, ki jih je čedalje več, lahko vpliva na manjše kršitve človekovih pravic?

To je treba opazovati v daljših obdobjih, s takega zornega kota pa je bilanca pozitivna. Poglejmo primer Afganistan, ki je bil že leta 1982 uvrščen na dnevni red komisije. Sprva je bilo videti brezupno, potem se je začelo premikati, tako da je celo Sovjetska zveza, ki je vojaško intervenirala v tej državi, po umiku svojih enot pritrčila drugim v zahtevi po spoštovanju človekovih pravic v Afganistanu. Ti procesi torej terjajo čas.

Kaj pa če države odklonijo sprejem posebnih poročevalcev komisije, kot je to storila demokromunija?

Romunija se je zaradi tega znašla v takšni osamitvi, kot si je še pred letom dni nihče ne bi mogel predstavljati. V Evropi je popolnoma izolirana. Zato se je letos prvič zgodilo, da so na zasedanju komisije za človekove pravice brez predhodnih razprav, ki so sicer običajne, imenovali posebnega poročevalca za proučevanje kršitev človekovih pravic v Romuniji. In Romunije niso zapustile le zahodne, nevttralne in neutršene države, temveč tudi vzhodnoevropske, kar je doslej nepojmljiva izjema.

Prav s tem dejstvom, da Romunija doslej ni bila v zaupnem postopku komisije, je naša delegacija pojasnila svoj vzdržani glas pri odločitvi o poslani posebnega poročevalca v to državo ali ne. Je bila takšna odločitev utemeljena?

Naše glasovanje v primeru Romunije je bilo napeto. Lahko bi se opredelili za resolucijo, vendar to ni posebej tragična napaka, kajti Jugoslavija je na glasovanje v ekonomskem in socialnem svetu v maju podprla resolucijo, ta organ OZN pa sprejema dokončne odločitve. Kar pa zadeva razloge za vzdržani glas, je treba upoštevati več elementov. S formalne platje je popolnoma točno, da ni običajno neko državo takoj postaviti v javno razpravo, torej brez daljše obravnave v zaupnem postopku. Toda neobičajni položaj pač terja neobičajne postopke, zato ta argument ni zadovoljivo. Globlji razlog za vzdržani glas je torej drugačien o tem se je pri nas razmeroma malo govorilo. Jugoslavija je zelo ozirna do vseh svojih sosed, takšna je doktrina naše zunanje politike.

Smo zgolj obzirni ali preveč obzirni?

To je vprašanje presojne in zelo zadovoljen bi bil, če bi to postavili na dnevni red naših političnih forumov. Imamo sedem sosed, ki so različne, problematične, v vseh imamo manjšine, nekaj jih ima svoje manjšine pri nas. Naši odnosi s sosednjimi državami so zapleteni, zato je treba biti obziren. Vprašanje, kje se konča normalna obzirnost, pa bi morala

V svetu še nikoli ni bilo toliko mednarodnih srečanj na temo človekovih pravic kot prav v zadnjem letu. Za odgovore na vprašanja, kateri so razlogi, da se človekove pravice prebijajo v ospredje mednarodnih odnosov, in kako razmere v Jugoslaviji vplivajo na naš zunanje politični položaj, smo zaprosili dr. Danila Türka, udeleženca številnih takšnih mednarodnih srečanj.

biti tema resne politične razprave, ki jo pogrešam. Ob glasovanju o Romuniji bi poudaril, da problem tamkajšnje srbske manjšine ni posebej izpostavljen. V Romuniji so vse manjšine pod asimilacijskim pritiskom in zelo nenavadno je, da v Jugoslaviji že prej ni bilo nobenih ugovorov. Zaradi razseljevanja in preseljevanja kmetov se je pod pritiski znašla mađarska manjšina, srbska pa ne. Pri nas v Jugoslaviji se je dvignil hrup in mislim, da bi bilo zelo slabo, če bi se uveljavila praksa, po kateri zunanje politične probleme uporabljajo za notranjopolitična obracunavanja. Zunanje politično odločanje je treba demokratizirati, ga podvreči kritični presoji, ta pa mora biti odgovorna in ne sme dovoliti vpliva notranje političnih obracunov z zunanje političnimi vprašanji ali celo propagandne bitke, ki jih je danes v Jugoslaviji polno.

Za zaščito individualnih pravic sta v svetu dva organa. V Svetu Evrope deluje komisija za človekove pravice, pri OZN pa posebna komisija pravnikov, vendar imata obe omejene razsežnosti, kajti pritožbo se lahko samo državljan podpisnik konvencije o človekovih pravicah oziroma fakultativnega protokola.

Od druge svetovne vojne dalje so države le stezka dovoljevale, da bi se posameznik pri tožbi mednarodnemu forumu, potem ko je doma izkoralil vsa pravna sredstva. Zato so bili vsi ti postopki neobvezni, omejeni le na države, ki so vanje privolele. Januaria letos je prišlo do bistvenega premika. Na današnji konferenci so sprejeli postopke, ki so celo tako raztegljivi, da lahko vsaka država sproži

individualni primer kršitve človekovih pravic, ki se je zgodil v drugi državi. Na pariški konferenci o človeškem vidiku KVSE smo slišali zelo zanimive stvari. Poleg Mađarske, ki je že podpisala fakultativni protokol - ta prav tako dovoljuje individualne pritožbe - sta takšno namero napovedala tudi sovjetski in poljski zunanji ministri, nekaj kasneje pa tudi šef bolgarske delegacije. Na isti konferenci je francoski predsednik François Mitterrand predlagal ustanovitev evropskega sodišča za človekove pravice, ki bi obravnavalo individualne primere na celotnem evropskem območju, od Atlantika do Urala.

Ali status posebne povabljenke, ki so ga štiri države, med njimi je tudi Jugoslavija, nedavno dohile v Svetu Evrope, lahko pripomore k večjemu spoštovanju človekovih pravic v teh državah?

Vsekakor. Te štiri države vedo, da jih zahodni svet želi videti v svojem krogu, da ceni njihove dosežke na področju človekovih pravic in da gre za nove, prijateljske odnose v Evropi. Če bi to prezrili, bi naredili veliko politično napako. Kar pa zadeva praktične koristi, po nanje treba še počakati, napovedneje je, da Jugoslavija zagotovi kakovostno udeležbo na sejah Sveta.

Kako ocenjujete jugoslovanske predpise o človekovih pravicah? Zdi se, da nas vzhodnoevropske države, ki so bile dolga leta daleč za nami, v zadnjem času prehitevajo.

Te države nas prehitevajo, ker so startale z nižjega izhodišča, to pa ne pomeni, da je pri njih položaj boljši kot pri nas. Njihova

zakonodaja in praksa sta na splošno slabši od naše. Ne glede na take primerjave pa z razmerami pri nas ne moremo biti zadovoljni, kajti naša ureditev teh pravic je pod ravnjem, ki jo zahtevajo mednarodni standardi. To se nanaša na ustavno in kazensko pravo, pa tudi na nekatera druga področja pravne ureditve, kjer bi morali zagotoviti večjo skladnost naših predpisov z mednarodnimi normami. Drugo področje pa je praksa, kjer je v Jugoslaviji precej problemov, povezanih z mednarodnimi normami o človekovih pravicah.

Na pariški konferenci je zvezi sečretar za zunanje zadeve Budimir Lončar omenil, da pri nas že potekajo razprave o podpisu fakultativnega protokola. Kakšne so možnosti, da se pridružimo temu mednarodnemu aktu, ki omogoča individualne pritožbe državljanov?

”Nastaja vtis, da je Jugoslavija čudna država, v kateri gredo stvari glede človekovih pravic in svoboščin najtežje skozi skupščino, skozi druge organe pa lažje. Tako se denimo vlada strinja s tem, da bi podpisali fakultativni protokol (ta dovoljuje pritožbe posameznikov mednarodnim forumom), problemi pa so v skupščini, ki razpravlja po dogmatskih in ideoloških manirah.“

“

To je odvisno samo od skupščine SFRJ. Mislim, da se ZIS strinja s tem, da Jugoslavija pristopi k temu protokolu. Problemi so v skupščini, ki razpravlja po dogmatskih in ideoloških manirah. Veliko je odporov, ki so popolnoma iracionalni, recimo o alternativnem služenju vojaškega roka. Odpor proti

tem idejam je bil do skrajnosti dogmatiziran, dokler aprila letos na hitro ni prišlo do rešitve. Ali pa primer verbalnega delikta po 133. členu. Predsedstvo SFRJ je že pred letu predlagalo temeljito revizijo tega člena, a je zadeva obšla v skupščini. Tako nastane vtis, da je Jugoslavija čudna država, v kateri gredo stvari najtežje skozi skupščino, skozi druge organe pa lažje. Fakultativni protokol bi lahko ratificirali v nekaj mesecih.

Toda ali lahko pristop k temu protokolu sploh uskladiamo z negiranjem nekaterih temeljnih predpisov pravne države, ko dopuščamo izolacijo na Kosovu?

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, ki je temelj fakultativnega protokola, vsebuje določbe, ki državam dovoljujejo, da v primeru izrednih razmer, ki ogrožajo njihovo obstoj, omejijo človekove pravice. Primer je Velika Britanija, ki uveljavlja izredne ukrepe na Severnem Irskem. Kar pa zadeva izolacijo na Kosovu, je posebej pomembno, da v teh primerih niso upoštevati določb paketa o državljanskih in političnih pravicah, ki zagotavljajo sodno varstvo ljudi, ki jim je bila na ta način odvzeta prostost. Pakt namreč zahteva, da vsakdo, ki mu je odvzeta prostost, dobi možnost, da njegov primer obravnava sodno in izvršni svet, prevelike pristojnosti. Mislim, da bi bilo treba takoj spremiti vse republiške in pokrajinske zakone o notranjih zadevah, ki omogočajo tako obliko izolacije. Veliko pravnikov tega splošno opazuje, gre pa za temeljni problem naše zakonodaje.

Udeležujete se številnih sestankov po svetu, kjer obravnavajo človekove pravice, kako pa na teh srečanjih ocenjuje položaj pri nas?

Jugoslavija že tradicionalno uživa dokajšen ugled, ki si ga je zagotovila v boljnih časih in ga ohranja zaradi konstruktivne vloge v mednarodnih odnosih. To je pridobilni kapital, ki omogoča dokajšnjo stopnjo razumevanja. Svet je Jugoslaviji na splošno naklonjen, nimamo sovražnikov, ki bi želeli izkoristiti naše notranje težave. Vprašanje pa je, do kdaj bo ta kapital trajal. Zelo pomembno je, da na pariški konferenci ni bilo nobene kritike Jugoslavije, kar si razlagam kot rezultat zavestne odločitve evropskih držav, da nam ne delajo težav in prepričajo, da urejamo svoje probleme. Tak položaj pa ni za vselej dan, lahko se spremeni, če bo del tujine ocenil, da je prišel čas, ko je treba na dnevni red postaviti vprašanje človekovih pravic v Jugoslaviji.

Božo Mašanović

HONGKONG PO POKOLU V BEIJINGU

Strah pred »svobodo« v koloniji

Vesti o pokolu v Beijingu so tudi v Hongkongu razbile mit o bolj odprti, humanejši Kitajski, kjer naj bi gospodarskim reformam sledila tudi sprostitve ideoloških okvirov. Zadnji dogodki na Kitajskem so še posebno usodni za to britansko kolonijo; ki se bo po letu 1997 znova priključila Kitajski.

Hongkong je postal še večje gradbišče novih poslovnih stavb, bank, manjših tovarn in hotelov. Hongkong je danes bogato mesto, ki mu je glavni vir dohodka majhna industrija, zlasti tekstilna in elektronska, bančništvo in trgovina, pa seveda pristanišče: po najnovjših podatkih je družbeni proizvod na prebivalca za lansko leto znašal 9.400 dolarjev. Kitajska je dosegla število 300. Filipini 675, Singapur 8.800. Zelo bogatih je tu ogromno, zelo revnih pa relativno malo. Vmes je relativno majhen middle-class vladnih uslužbencev, višjih bančnih uradnikov, uslužbencev tujih podjetij itd. Veliko večino pa sestavljajo »blue-collar« delavci in uslužbenci najnižnjelodjetih in servisnih dejavnosti.

Cvetišči gospodarski rezultati so bili glavni argument mlajših prebivalcev Hongkongu kot tudi tujcev iz vseh koncev sveta, ki so se naselili v tem mestu, da bo konstrukcijske »ene države dveh sistemov« obveljal tudi po letu 1997, saj bi Kitajska z reorganizacijo gospodarskega sistema in ideološko represijo skodila sama sebi.

In tako je bilo, kljub vsemu, veliko ljudi v Hongkongu prepričan, da se bodo mirne, ljubne demonstracije študentov na tiananmenskem trgu končale srečno kot v kakem happy-endu ali pa vsaj brez prelivanja krvi. Reakcija na pokol v Beijingu je bila takojšnja. Že v nedeljo, 4. junija, je bilo organizirano Belo-črno protestno zborovanje na hipodromu v Happy Valley in zbralo se je skoraj 250 tisoč ljudi, v glavnem v belih ali črnih oblačilih, s črnimi trakovi okoli zapestja ali belimi trakovi okrog čela. Transparenti so jasno izražali njihove misli in občutke: šok, žalost in jezo nad dogodki v Beijingu in tesnobo glede lastne prihodnosti. Zborovanje je trajalo vse popoldne in se končalo s protestnim pohodom po mestu in pred poslopje New China

News Agency, ki je de facto kitajska ambasada v Hongkongu. Pred NCNA so šokirani, a disciplinirani prebivalci polagali cvetje v čast umorjenih študentov, lepili plakate, izobežali transparente in zahtevali zamenjavo kitajskih voditeljev. Povsod po mestu so ljudje brali stene, pisali grafitje, poslušali radio, gledali televizijo, video posnetke ali vse skupaj z obveznimi sluškami walkmanov. Vendar v celotnem dnevnu protestov v vsem mestu ni bilo niti enega izgredu.

Tudi reakcija trga je bila bliskovita: delnice so v enem dnevu padle za 22 odstotkov, prodaja nepremičnin se je ustavila, rezervacije hotelov so se odpovedovale na tekočem traku, pogovori za nove investicije so se ustavili. Ljudje so, v strahu, da se bo meja s Kitajsko, od koder prihajajo precejšnje količine hrane, zaprta, takoj odhleti v trgovine in police z rižem, oljem, sladkorjem, pločevinčami so ostale prazne. Prebivalci Hongkongu so tudi odhleti v Bank of China in začeli množično dvigovati svoj denar v znak protesta in v strahu za svoje prihranke.

Železna lady ne da potnega lista

Zaradi naraščajočega kaosa in agresije vojakov Ljudske armade so tuji študenti, turisti in novinarji začeli množično zapuščati Beijng in za mnoge je bil Hongkong najbližja točka.

Že na hongkonškem letališču KaiTak so prišle na dan mnoge krvave podrobnosti o pokolu na tiananmenskem trgu, nikakor pa niso odgovorile na glavno vprašanje: zakaj je bila potrebna groba in krvava uporaba sile proti neoboroženim študentom; zakaj niso oblasti uporabile vodnih tankov in solzilca, gumijevk in druge »miljejske« oblike represije?

Na dan so prišle tudi razne nepotrjene, a v kontekstu zaved verjetne domneve, na primer da so bili vojaki 27. divizije cepjeni ošpicam. Očividno so tudi pripovedovali o vojakih, ki so streljali z nameni, da ubijejo in so kasneje načrtno odvažali trupla neznanu kam. Povedali so o ošbih v bolnišnicah, ko so bili ti v vsesplošnem kaosu še mogoči, in osebju, ki je dobilo navodila, da ranjenih - zlasti mlajših - ne zdravi. Pritožili so se nad britanskim veleposlanstvom, ki je novinarjem iz Hongkongu umarilo kakršnokoli pomoč.

V sredo se je Hongkong spet odel v belo in črno in razglasili so dan žalosti in splošno prekinitve dela, zaprli šole in univerze in simbolično zaprli tudi trgovine. V mestu skoraj ni bilo stavbe, na kateri ne bi bilo transparenta, vozila, ki ne bi imelo črnega traku, ljudi, ki ne bi imeli črne ali belega oblačila.

V četrtek je število mrtvih oziroma pogrešanih zraslo na sedem tisoč, to pot po oceni »zahodnih obveščevalnih služb«.

V petek je postalo jasno, da je kitajska vojska prevzela oblast, da se pripravljajo čistke, da so številni študentski voditelji v ilegali. Lahko smo videli uradno kitajsko verzijo o »prodajnih elementih, ki so napadli ljudsko vojsko, o »junakstih armade« in tudi že prva priznanja »liberalnih voluharjev«. O mrtvih med študenti nobene besede. Skoraj vse telefonske zveze, pošta in taksi so bili prekinjeni.

Margaret Thatcher in guverner Hongkongu sir David Wilson sta previdno izrazila sok nad dogodki v Beijingu kot tudi podporo prebivalcem Hongkongu. Železna lady je izjavila, da je prepričana o svetli in stabilni prihodnosti Hongkongu in da je ravno tako trdno prepričana, da bo Kitajska izpolnila svoj del sporazuma. Obenem je tudi namignila, naj prebivalci Hongkongu ne računajo z britanskimi potnimi listom, ker je to »politi-

Hongkong je britanska kolonija od leta 1841, ko so Angleži po naključju odkrili, da bi iz dokaj negotojnega otoka ne daleč od izliva Biserne reke lahko lažje trgovali z opijem kot pa iz Kantonu, kjer so imeli nelahke težave s kitajskim cesarjem. Leto kasneje, z znano nankingško pogodbo, je otok Hong Kong postal angleško ozemlje. Danes uradna, modernizirana vladna retorika imenuje Hongkong »Territories«, čes da je izraz »kolonija« zastarel.

Kot že leta 1842 so Angleži tudi leta 1860 od kitajskega cesarja izsilili še majhen del ozemlja na celini, današnji Tsimshatsui. Zadnji griljaj pa so dobili z najnovejšo pogodbo leta 1898, s katero so za 99 let najeli območje New Territories, dodatno ozemlje na celini in nekaj več kot 200 otokov. Celotna kolonija je takrat dobila današnje obliko in ima vsega skupaj malo več kot tisoč kvadratnih kilometrov. Pogodba poteka 1. julija 1997.

Zaradi hitro se bližajočega izteka pogodbe sta vladi LR Kitajske in Velike Britanije brez predstavnika Hongkongu in brez poprejnega referenduma decembra 1984 podpisali pogodbo, s katero se bo Hongkong 1997 znova priključil Kitajski kot »samostojno administrativno območje«. Tak status, ki ga imenujejo tudi »ena država, dva sistema« naj bi za Hongkong veljal 50 let. Vse naj bi ostalo po starem, tako kot pred 1. julijem 1997, z izjemo obrambe države in zunanje politike. »Obramba države in zunanja politika« pa so raztegljivi pojmi in prebivalci Hongkongu so se takoj odpravili proti tujim ambasadam.

Guverner ima Hongkong

Uradno je Hongkong torej britanska kolonija, vendar je ločen anglo-saksone politure tenak: Hongkong je predvsem kitajsko mesto. Ima približno šest milijonov prebivalcev in 98 odstotkov jih je Kitajcev, predvsem iz kitajske province Guangdong. Druga največja etnična skupina so Filipinci, sledijo jim Indijci, Malajci in Vietnamci, Japonci, Američani in Evropejci. Britancev je le približno 35 tisoč in ta številka vključuje tako vladno osebje kot »privatnike«.

Tuji so tu iz različnih vzrokov, so bodisi trgovski predstavniki in bančniki, podjetniki, ki so zaradi nizkih davkov tu ustvarili svojo tekstilno tovarno ali odprli izvožno-uzvožno podjetje, učitelji in profesorji, misionarji, popotniki in pustolovci.

Hongkong ima na vrhu družbene piramide guvernerja (trenutno je to sir David Wilson), ki ga imenuje britanska kraljica. Lahko bi tudi rekli, da ima guverner Hongkong; izvršni svet (Executive Council ali EXCO) sestavljajo »poklicni« člani in predstavniki različnih interesnih skupin, vendar jih vse skupaj imenuje guverner. Dnevni red sestankov določa guverner. Guverner predseduje tudi zakonodajni skupščini (LEGCO), v kateri je 56 članov, ki jih je do nedavnega ravno tako imenoval guverner. Zakone sprejema skupščina, guverner pa jih potrdi. Leta 1985 je bilo 25 članov LEGCO prvič voljenih, in sicer ne z direktnimi volitvami, temveč s posrednimi volitvami prek predstavniških teles, ki jih spet predstavljajo več ali manj iste interesne skupine. Lansko leto je sir David Wilson nasprotoval predlogu za delne direktne volitve v LEGCO in jih obljubil za leto 1991. Direktne volitve v LEGCO je britanska vlada Hongkongu prvotno obljubila za leto 2011, po sedanjih protestih pa za leto 2003!

Prebivalci Hongkongu lahko direktno odločajo o članih mestnega sveta in o članih posameznih regionalnih svetov, ki pa odločajo o vsakodnevni, a ne odločilnih vprašanjih. Glede na leto 1997, ki ima tu prizvok Orwellova leta 1984, in po zadnjih dogodkih na tiananmenskem trgu pa Hongkongžani opozarjajo, da je direktna izvolitev vseh članov LEGCA in EXCA še pred letom 1991 mogoče edino zagotovilo za varno bodočnost.

Zgodovinski spomin starejših prebivalcev Hongkongu, večinoma beguncev iz Ljudske republike Kitajske oziroma iz rdeče ali celin-

Slika pa ni popolna, če ne povemo, da se imajo Hongkongžani za Kitajce in da bi med demokratično Kitajsko in demokratično Veliko Britanijo izbrali Kitajsko. Sožitje med kitajskimi in anglosaksonskimi prebivalci je zgolj ekonomska in praktična nujnost, ugodna za obe strani.

Takoj po podpisu pogodbe se je začel »odliv možganov«. Od leta 1984 stalno narašča in je lani dosegel približno število 45 tisoč. Odsekuje se največ izobraženi in tisti z denarjem, ki se kasneje, ko so si zagotovili državljansko drugje, vračajo v Hongkong. Cilj emigracij so zlasti Kanada, Avstralija in Amerika, tudi Velika Britanija.

Presenetljivo je bi bilo, da so investicije v Hongkongu po letu 1984 še vedno naraščale, ravno tako družbeni proizvod pa preseže plačine bilance, tako tudi delnice in cene nepremičnin, pa še obiski turistov povrh.

Protestno zborovanje v Hongkongu 4. junija. Foto: Monika Žagar

DUNAJSKI SLAVNOSTNI
TEDNIDuša
v govoric
telesa

Osemnajstega junija so se končali Dunajski slavnostni tedni. Velik del je bil namenjen gledališkim predstavam, izbranim večinom iz evropskega prostora. Gledališki del festivala sta znanomvala Peter Zadek z Wedekindovo Lulu (najbolje ocenjena mizanscena lanske nemške sezone, ki pa je bila seveda razprodana že mesec vneprej) in trans-evropski radikalec Giorgio Strehler s Pirandellovo Kakor me hočeš.

Osemnajstega junija so se končali Dunajski slavnostni tedni. Velik del je bil namenjen gledališkim predstavam, izbranim večinom

iz evropskega prostora. Gledališki del festivala sta znanomvala Peter Zadek z Wedekindovo Lulu (najbolje ocenjena mizanscena lanske nemške sezone, ki pa je bila seveda razprodana že mesec vneprej) in trans-evropski radikalec Giorgio Strehler s Pirandellovo Kakor me hočeš.

Revolucionarno vez z obletnicarji v Franciji so poskušali organizatorji na Dunaju vzpostaviti s spremeljivim blokom neodvisnega francoskega gledališča (Frankreich Off), kar pa se jim ni posebno posrečilo. Mnogo bolj zanimiv in usoden je bil Big Motion, predstavitev avantgarde 80. let, v katerem se je znašel tudi Rdeči pilot. Poleg bruselskih Rosas in barcelonskih La Fura dels Baus si je bilo vredno ogledati še domačine - Serapijns Theater... Prvič seveda zato, ker so vse tri skupine gostovale tudi pri nas (v CD v Ljubljani, na zagrebškem Evrokazu '87), drugič zato, ker so pripravili nove projekte, po katerih je mogoče kar precej natančno ugotoviti, kam gre novi evropski theater, in tretjič zato, ker jih na letošnjem Evrokazu ni bilo, Dunaj pa navseznanje tudi ni daleč.

Bilo je nekako tako, kot da sediš pred ekranom in preklapljaš programe satelitske mreže, ki po možnosti na vsaki frekvenci oddaja drugo serijo video spotov. Zakaj?

Mia vita, si

Rosas pooseblja 28-letna belgijska koreografinja Anne Teresa de Keersmaeker, ki je v produkciji Kaaitheatra in De Munta (Bruselj) ter pariškega Théâtre de la Ville in rotterdamkega festivala lani instalirala svoj najnovejši in najdaljši triurni ples z naslovom Ottone, Ottone.

Predstavo je inspirirala Monteverdijeva renesančna opera L'incoronazione di Poppea (Kronanje Popeje, 1642). Anne Teresa (tudi

kostumografka in scenografka) je z obdelavo večne teme - destruktivne moči ljubezni - ponovila staro resnico, da je ljubezen najslabša epopeja človeštva.

Leto 1972 velja za začetek modernega plesnega gledališča. Takrat je namreč Pina Bausch metodologijo historične avantgarde in modernizma v gledališču cepila na plesno umetnost. Odtlej se je plesno gledališče zelo razmahnilo, predvsem v Nemčiji, v sedemdesetih pa je pomembno vlogo odigrala tudi šola Maurica Bējarta Mudra iz Bruslja (gre za šolo, ki je veliko orientalskih, predvsem pa afriških plesnih prvin prenesla na evropsko tla). Pri Bėjartu je študiral Keersmaekerjeva, v začetku osemdesetih pa se je v Belgijo vrnila še z minimalističnimi izkušnjami iz Amerike... Najbolj splošno lahko njen ples opišemo kot hipnotični ritualni ples (živalsko gibanje opic, kameleonov, tjuinov, žuželk), ki upoveduje arhetipsko stanje (odnos med moškimi in ženskimi).

Za njeno plesno poetiko je značilen še polestetski, distanciran pogled na tradicionalno baletno produkcijo in klasično glasbo, ki pa ga opremlja s povsod priujočo lahkonostjo in preciznim timingom (te preciznosti se zavedemo šele s primerjavjo: konstantne retardacije in na drugi strani pospeševanja ritma so za plesalce zelo zahtevni). Najvažnejši postulat gradnje na vseh ravneh je formula atrakcija: repulzija in analogno dodajanje: odzemanje (število igralcev), zvok: tišina (prekinjena reprodukcija - resnica zvoka), približevanje: oddaljavanje (igralci v gibanju), dinamčnost: statičnost (posamezne sekvence), grobost: mehkost...

Rosas gledaliških elementov ne združujejo, temveč jih postavljajo drugega nasproti drugemu v protislovnih zvezah. Tako ima ples le malo skupnega z glasbo in libretom, ko pa se vse pokrije, takoj sledi subverzija. Tekst bodisi fragmentirajo bodisi modificirajo in po

možnosti izgovarjajo (v mikrofoni) v italijanskih, francoščini ali flamščini; posnetek opere zavrtijo z večjo, manjšo hitrostjo ali pa ga celo prevrtijo nazaj.

Kar zadeva uporabo teksta, je treba pripomniti še, da ga do predstave Bartók-beleška (1986) sploh niso uporabljali, da so pač nasledili modernistično nemost. Konceptualna identičnost z Müllerjevo Medejo, ki so jo odplesali leta 1987, pa jih je verjetno prepričala, da so se pravo odločili, ko so spregovorili, zlasti ker vsa stvar zveni kot urok ali pa kar iniciacijski obred.

Od izpraznenih sfomaliziranih vaj (Rosas danst Rosas, 1983) so prek avantgardističnih simbolov, ki pa so se jih pozneje znebili, prišli do koncepta polariziranega strukturalističnega mišljenja in s tem do nemogočih spojev v dramaturgiji, ki se oplaja z beckettovskim mazohističnim vztrajanjem v vakuumskem medprostoru.

Stati na ostrini britve je lahko nevarno, zato se funkcionalizem, ki spada v teorijo gledališča, polasti gledališča samega. Postane meta-gledališče oziroma, še boljše, epistemološko gledališče, ki v drugem delu predstave Ottone, Ottone z matematično natančnostjo, logiko in kombinatoriko presneti publiko (simultano prestopanje dveh duhovnikov s stola na stol)...

Na tem mestu se spomnimo Bauhauza in Oskarja Schlemmerja, ki je leta 1922 v Triadnem baletu zarisal enako paradigmo, ki v bistvu vzpostavlja »čvrst« hegeljanski sistem s kategorijami prostor-telo-dialektika. Te so uresničene v Monteverdiju s kompozicijo (prolog-1. del-2. del).

Izhajajoč iz detajla (giba), ki ga je Anne Teresa po načelu repetitije istega v drugi situaciji ali kontekstu uporabila in prid silističnosti, seveda ni ušla plesnemu minimalizmu (ta velja za sinonim postmodernega ples-

sa). Potem ko se je znebila minimalistične glasbe, ji ni preostalo nič drugega, kot da Bartóka in Monteverdija naredi minimalista. To izjavo pa je treba jemati z zadržkom, kajti ko ples vse ansambel ali sodo število plesalcev, Keersmaekerjeva ni več dosledna. Kot je bila že prej naravnana proti iluziji («ženska estetika» Bauscheve?), kar je bilo opazno v veseli izkušnji nerazumu in inventarju renega gledališča (kulisa, bela luč, profani kostumi - plesalke imajo na sebi moške, ne morda ženskih hlač), tako jo bo od plesnoga gledališke predstave Ottone, Ottone spremljal še maksimalizem...

Gospod in Pan

Prvo predstavo Rosas je gostil dunajski Serapijns Theater, takrat še v starem teatru. Novo gledališče so Serapijns pridobili tako, da so svojo enako obnovilo porušeno bivšo borzno halo na Taborstrasse 10, v neoklasičističnem atriju, ki so ga usposobili za uprizorjanje svojih projektov. Eno najlepših gledaliških dvoran v Evropi, ki fascinira z imponoznimi, 30 metrov visokimi masivnimi stebri, kariatidami, štukaturami in odlično tehnično usposobljenim odrom, so imenovali Odeon. Tako je tudi Dunaj dobil Odeon. Prva predstava, ki so jo po štiri leti adaptirali (vredni šest milijonov šilingov) Dunajčani lahko videli na novem odru, je bil Pan Hoffmann - marca letos.

Serapijns je od nekdaj (pred leti smo videli dve predstavi v Ljubljani) označevala uporaba novih medijev v gledališču in splošno gledanje z mikrokozmosom - s pomočjo specifične upodobljanja primarnih pojmov (navedba na psihanalizo, nadrealizem in mitologijo) ter slikovnih in lirčnih sredstev.

Erwin Piplits, vizionar in celostni oblikovalec gledališča, se takti poetiki ni izneveril niti pri Panu Hoffmannu. Pri Animi (1987) si je pri raziskovanju duše, domišljije in fantastike

pomagal s C. G. Jungom, tokrat pa ga je spodbudil E.T.A. Hoffmann, tako njegovo pisanje, v katerem je Piplits post festum našel identičen organizatoričen princip, kakršnega uporablja serapijnska bratovščina, kot tudi fenomen »dvojnega obstoja«, torej Hoffmannova biografija. Skupna poteza literata in gledališčinov je tudi ironična distanca (Hoffmann definira groteska, ki jo jemljejo za edino možno branje). Pravi, da se z ironijo izogonejo »živalski resnosti« in tako laže ujamejo dušo v telesno govoro. Z distanco (»entuziazmom«) gledajo tudi na Hoffmann, ne posnemajo ga, temveč se prepuščajo avtoritativnim tokovom lastne fantazije. Kaj je od pisatelja ostalo, pravzaprav ni važno, pomemben je vzgib.

Erwin Piplits je nekakšen Bob Wilson na drobno in Vito Tauffer na debelo, razlikovalna lastnost med njimi so le perfekcionizem in tonski odtenki med komičnim in tragičnim (v vsakdanjem pomenu besede). »Theatre of Images«, uradna nalepka wilsonovskega tipa gledališča, za Dunajčane popolnoma velja: redukcija govora do zlogovanja, mrmanja, oponašanje hrupa in žvali; razporeditev igralcev (koreografski vložki oziroma »knee plays«); montažno stajlanje citatov, situacij in žanrov (od klasične do marionetne igre, od opere do operete); močnizi prizori (prizor z orkestrjem je najbolj smešen del predstave, zanesljivo pa tudi predlog); precizna lučna režija (mehki, zabrisani snopi); grajanje slike s pomočjo fiksnih igralcev ali diapirektorja in transparentnih zavese; bogata (historična) kostumografija; glasba v živo na odru ali izza odra, glasba iz offa in kombinacija obeh; dramaturgija, značilna za antiradmo... Prijemljivi torej, ki naj sprožajo čim več asociacij pri publiku. To pa ne pomeni, da ta zapuščina dvorano zadovoljuje. Povsem mogoče je, da doma te futurološke gledališke persone z razmišljanje o novih vizajah gledališča.

Simon Kardum

Sen samo z dobrim umetniškim vodjem. Štih, ki je vse vodil sam in imel stvari urejene, ni bil to, kar je bil, če poleg sebe ne bi imel Nera in Sveta Jovanovića. Morda sta bila tak srečen team samo še Bibič in Kralj. Ne vem, kateri od trojice in ob kakšnih priložnostih je to rekel, a nekdo je zadržno rekel: »Ni ga, ki bi Gorjanca nesel ven.« Kar je bilo razumeti kot, ni ga, ki bi lahko našel vzrok, da to stori. Vsekakor pa je bil Zidar tisti, ki je izjavil, da se je pri njih »partija končno ločila od države.« s čimer je hotel reči, da je direktor ne meša v umetnost in umetniški vodja ne v »posvete« stvari.

Ves ta pogovor se je v resnici začel čisto drugače, kot je zapisano; medtem ko je potekal približno tako neurejeno, kot je zapisan. Čisto na začetku smo namreč spregovorili o tem, da bi bilo treba gledališče »razformirati«

Repertoar za prihodnjo sezono: Georges Feydeau: Dama iz Maxima Heinrich von Kleist: Princ Homburški George Tabori: Mein Kampf Dane Zajc: Medveda Odön von Horváth: Vera ljubezen upanje Ivan S. Turgenjev: Mesec dni na kmetih Mala drama: Primož Kozak: Dialogi Milan Jesih: Soneti Anton P. Cehov: Komični prizori Kristijan Muck: Za zmem neba David Mamet: Spolna pervoznost v Chicagu

»in ga na novo »gor postaviti«. Se pravi, razen igralcev z dvajset let igranja za seboj bi vse druge najemali pogodbeno in za določen čas. A da kaj takega že zaradi načina, po katerem dela Akademija, ni mogoče izvesti. »Imamo smučarske gimnazije, nimamo pa igralških«, »se je čudil Ivo Ban. Takoj zatem smo - v sekundi - opravili s temo, ki se ji pravi »kriza«. Češ saj v Drami tudi prej ni bilo kriz. Češ pa mislite, da so bile, potem so si jih izmislili ljudje, ki jim je to prav prišlo in ki niso bili iz hiše.

Ivo Ban »se je zaskočil z Andrejem Hiengom« zaradi repertoarja za naslednjo sezono. »Nisem mu dal zaupnice, sem pa polemiziral z njim.«

Na vprašanje, ali bi kdo javnosti rad še kaj sporočil, so nekaj časa molčali, nato pa je eden (Zidar) le spregovoril: »Janša must be free«, je rekel. Vesna Marinič

LJUBLJANSKA DRAMA SNG

Naj živi pretekla sezona!

V časih, ko je vse narobe (ali zmeraj bolj prav), niti igralci niso več, kar so bili. Zaradi »znanih dogodkov« se je namreč začelo dogajati, da opazovalci dogajanj v notranji politiki poročajo o junakih le-te tako, kot sicer obravnavamo znane osebe iz kulturno-umetniškega življenja. Kar je verjetno tudi posledica tega, da se govornici - tudi tisti, ki nimajo statusa umetnika - izražajo vse bolj umetniško in da po številu nastopov daleč prekašajo, denimo, člani ansambla Drame SNG v Ljubljani.

priznati, da je zame, kot pravi Korun, gledališče terapija. To sproti izkoriščajo razni televizijski in filmski producenti. Pač, vlogo bom sprejel tudi za majhen denar.« Ko igralca izkoristijo, ko izrpaš svojo osnovno energijo, si moraš vzeti čas, »je rekel Igor Samobor. »Zase vem, da sem imel pavze. Ker tak, kakršen sem postal, nisem bil več zanimiv...« »Biti moram tako dober,« je še zmeraj na isto temo razmišljal Zidar, »da me v naslednji sezoni zagotovo ne bodo zgrešili...«

»Je pa še ena stvar,« je rekel Ben. »Oni imajo za sabo svojo generacijo režiserjev. Pa poglejte mene, kdo se je solal v mojem času: Ciglič, Prah, Peršač, Kos, Adze Gaši. Reži- serji bodo zmeraj zasedli, kot se nim zdi - ni ga, ki bi bil pri tem pripravljen narediti eksperiment. Zato je vloga umetniškega vodje velika. Hien ve, kaj ansambel zmore, zato bo brez zadržkov dal na repertoar Julija Cezarja, na primer.« »Svoje dni,« je še rekel Ban, »smo zmeraj zasedli trojko Bibič-Cavazza-Ban, pa potem ni čudno, da Treh sester nismo igrali.«

Na vprašanje, o čem je prejšnjo sezono razpravljaj njihov delovski svet, je Igor Samobor odgovoril takole: »Po delu delavskega sveta ne morete soditi, kaj se dogaja v hiši. Za to imamo pri nas klub. Kolikor vem, na njem ne

približalo normalnemu poslovanju.« Direktor, »ambiciozen in odgovoren« mož, jim je takoj po svojem prihodu povedal, da ima takšno in takšne kompetence in da se jih misli držati. »Ko je bil Zid na gostovanju in je bila hiša prazna,« je rekel Ban, »je pripeljal vanjo Braco po oružju in Črnogorce. To je bila odgovorna, gospodarna ne pa politična poteza. A mu nekateri veseeno pravijo miloševcevc.«

Novi direktor je stvari postavil na mesto, kamor sodijo,« je rekel Samobor. »Časih nismo imeli nobenih informacij o denarju...« »Zdaj poznamo trend gibanja plač,« je povedal Ban in nadaljeval: »Gorjanc je »padel« v kulturo tako kot zdaj že znani uspešnež Jovič v SMG. Toda tako kot slednji brez pokojnega Marka Slodnjaka ne bi funkcioniral, kot je, je tudi Gorjanc lahko uspe-

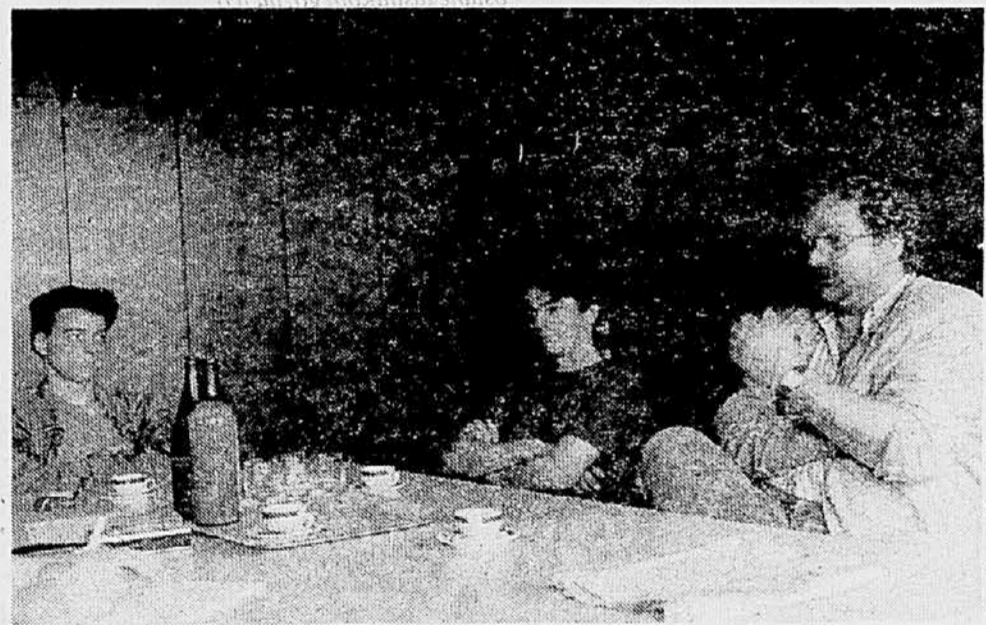

Foto: Zoran Vojnardič

SLIKARSTVO MIHE MALEŠI
V KAMNIŠKI GALERijiStrune
lirične
duše

V kamniški Maleševi galeriji je na ogled razstava, ki je slikar ni dočkal. Namenjena je bila njegovi 85-letnici, ki naj bi jo bil razgledoval lani. Miha Maleš je zapustil ogromno ustvarjalno delo, ki se je na široko odiskovalo v slovensko kulturno zavest. Pred desetimi leti je svojemu rojstnemu mestu Kamniku podaril 2600 likovnih del, za katera skrbi Maleševa galerija v sklopu Kulturnega centra.

V tej likovni ustanovi polivalentnega značaja so se lotili Maleševe slikarske dediščine in spoznali njen veliki obseg. Marko Lesar in prof. dr. Mirko Juteršek sta popisala 1200 slikarskih del, ki so sedaj pred javnostjo v izbrani podobi na ogled po dveh poteh: na razstavi z nekaj več kot sto deli in v spremiljajoči obsežni monografiji, ki zajema približno četrtno slik.

Med likovnim občinstvom je Maleš odzvanjal predvsem kot grafik, zato je bila tokrat edina želja predstaviti njegovo slikarstvo in pokazati njegovo neskončno veselje, »kadar se mi posreči, da mi pomaga oblika predvsem iz

notranjosti; se vdaja v linijo in formo, tako kakor že hoče moje kmečko sentimentalno srce sredi hrupnega vrveža velikega mesta«, kot se je Maleš izrazil ob svojem prvem nastopu leta 1927 v Ljubljani.

Miha Maleš, ta samosvoji oblikovalec slovenskega kulturnega dogajanja, je počel vsemogoče, samo da bi lahko kar najbolj živo izrazil svojo ustvarjalno bit. Bil je raziskovalec slikarskih možnosti, v katere se je svobodno potapljal in neobremenjeno breknal na strune svoje lirične duše. Iskal je likovne simbole za svoja pesniška videnja, otipaval nadrealistične sestavine in grebel po človekovem notranjem svetu. Gnetel je linije in barve, včasih nežno, ubrano, prosojno, drugič poudarjeno, čustveno nabito in faustično nasičeno. Če se mu je zahotelo, je s čopičem označeval prostorske razsežnosti okolja in plastičnost teles ali pa se skrčil v najbolj preproste črtne in ploskovne prvne. Rad je vdihoval vonjave francoskega svetovljanstva in se poigraval z matissovski kraslinostjo. Razgledoval se je po evropskem slikarstvu, a hkrati ves čas stal na domačih tleh in jih oplajal s svojo duhovno širino.

Maleš se ni sprenevedal, se mučil in prilozoval publiku. Bil je umetniška osebnost s svojo izpovedno nudnostjo in človeškim poslanstvom. »Trenutke življenja, ki tonejo v neskončnost pozabe, lovim in jim skušam dati s svojo dušo in razumom sliko življenja,« je zapisal leta 1936.

Dr. Milček Komelj je v monografiji med drugim takole označil Malešovo ustvarjalno delo: »Prisluščujoč obenem domovini, okolju, tradiciji in sodobnemu času je znal kot zanesljiv rokhitrec začarati in odrešiti bridkosti in minljivosti življenja v okras, zajeti in ublažiti vsa nasprotja v linijo svojega izraza, barvo svojega srca, in v nenehnem delu izražati upanje, da je umetnost če že ne rešiljca, pa tolažilca in krasilca te razveseljevalke življenja in sicer lepem, a vselej že zaradi minljivosti nekoliko žalostnem svetu. V tem poslanstvu je bil prežet z morda navno, a trdno vero, da bo umetniško ustvarjanje razveseljevalo ljudi v nedogled, da bomo vsedilj peli, plesali, risali in slikali, gradili in - ustvarjali.«

Branko Sosič

Redovnica

Zenski portret, 1937

Madona

Ljubljana z gradom

Foto: Igor Međić

